مەزگردێک لە ژێر سەردێڕی: کۆرۆنا واوەتر لە نەخۆشی و بەرفراوانتر لە قەیرانی تەندروستی

ئەم مەزگردە هەوڵدەدات پەتای کۆرۆنا، لەگۆشەی نیگای جیاواز و بوارە جۆراوجۆرەکانی ئابووری و سیاسی و فەلسەفی و تەندروستی و کۆمەڵایەتی و ئاینی و فەرهەنگی لێکبداتەوە. هەوڵدەدات تیشک بخاتەسەر ئەم دیاردەیە لە ڕوانگەی کەسایەتی جۆراجۆر و لە تاقیکردنەوە و ژینگەی جۆراجۆرەوە، هەروەها دەیەوێت لەنێو تەوژم و ڕەوتە فکری و سیاسی و فەلسەفییە جۆراجۆرەکانەوە، بەدەستکەوتی تیوری دیاریکراوتر و بەرجەستەتر بگات، و لە پراتیکی شۆڕشگێڕانەدا توانایەکی پتەو بە ڕەوتی ئاڵوگۆڕ و شۆڕش بدات. سوپاس بۆ هەموو ئەو هاوڕێ بەڕێزانەی کە وەختی خۆیان بەخشی بە بەشداری لەم دۆسیەدا.

جەمال کۆشش ئامادەکاری دۆسیەکە.

- **بەستەری فەلسەفی و ئایدیۆلۆژی، ڕەوشت و نۆرم**

پرسیار: زۆرێك لە فەیلەسوفە ناسراوەکان لەبارەی کۆرۆناوە، لێدوانی جیاوازییان داوە، سڵاقۆی ژیژەک، جۆرجیۆ ئاگامبێن، چۆمسکی و هابرماس، …سڵاقۆی ژیژەک، جۆرێک لەگەڵ دەوڵەتێکی جیهانیدایە کە مافە جیهانییەکان دەستەبەر بکات و تەندروستی ئینسانەکان وەک کێشەیەکی هاوڵاتی جیهانی بناسێنرێت، ئاگامبێن، لەبەرامبەر ژیانی ڕووت، دەستشۆردن لە دەستکەوتەکان بەمەرجی مانەوەی بایۆلۆژی، وەک کارەسات دەناسێنێ. چۆمسکی دەرفەتێک دەبینێت بۆ ڕاوەستاندنی سیاسەتی نیولیبرالیزم، بەگشتی، وە بەگشتی دەڵێت کۆرۆنا تێدەپەڕێنین، بەڵام دەبێت بێینە شکستپێهنانی نیولیبراڵیزم. فەلسەفە خۆی کە زانستێکە بۆ پێکەوە گرێدانی دیالێکتیکی پرۆسەکان، چ بۆ چوونێکی تایبەتیت لەسەر کۆرۆنا هەیە؟

هاوار محەمەد: ئاگامبێن لەو خاڵە جەوهەرییەدا دروست پێکابووی کە دەشێت دۆخی قەیران، بۆ نموونە قایرۆسی کۆرۆنا، فرسەتی زیاتر بداتە دەسەڵاتداران بۆ ڕاگەیاندنی دۆخی ئاوارتە و درێژکردنەوەی

ئەم دۆخە. بە گوێرەی خوێندنەوەکەی ژیژەک، ئاگامبەن بەهەڵە مەسەلەکەی دیاریکردووە: بۆچی دەوڵەتان، کە خۆیشیان تۆقیون، دەبێ قەیرانەکە گەورەبکەن و تۆقین بڵاوبکەنەوە، لە کاتێکدا ئەمە بی متمانەیی لای خەڵک بەرامبەریان بەرهەم دەهێنێت؟
بە بڕوای ژیژەک بە پێچەوانەوە، لەم دۆخەدا دەوڵەتان ناچارن دەستکاریی داتاکان بکەن و بیشارنەوە، لە قەوارەی خۆی قەیرانەکە بچووکتر نیشان بدەن؛ دواجار پێویستە هەوڵی شەلگیرانە و هاوبەش بدەن تاوەکو چارەسەرێک بدۆزنەوە و بەمەیش خۆیان لە مەترسی داتەپین بپارێزن. ئەرگومێنتەکەی ژیژەک بۆ ئەوەیە ڕێکارەکانی ئەم قەیرانە لە پارادایمی چاودێری و کۆنترۆڵدا کورت نەکرێنەوە کە پارادیمی زاڵی شیکارییەکانی فۆکۆ و ئاگامبێنە؛ بەڵام بە ڕوونی دیارە ژیژەک دیوە پێچەوانەکەی ئەم ئەرگومێنتەی هەڵنەسەنگاندووە: ئەی ئەگەر دەوڵەتان وەها نیشان بدەن، لە ڕێگەی ڕێکارەکانیانەوە، فریادڕەسی قەیرانێکی “ئێجگار” گەورە بوون و مرۆڤایەتییان لە کارەساتێکی ڕەبەق قووتار کردووە؟ لێکەوتەی ئەمە چی دەبێت؟
ئاگامبێن مەترسییەکانی ئەم دۆخەی لە دەرەنجامەکانیدا دەبینی.
وەک فۆکۆ باسی دەکات هەر گەڕێکی قەیران، هەر تاعونێک و پەتایەکی گشتگیر بەلایەنیکەمەوە دوو ئەگەر ئاوەڵا دەکات: یان دەبێتە ساتی کایەس و بێ نەزمی کە ئیمکانی لابەلابوونەوەی کۆمەڵایەتی و سیاسی دەهێنێتە پێش، یانیش دەبێتە ساتی بەهێزتربوونی نەزم و سەپاندنی زیاتری کۆنترۆڵ و دیسپلین ڕێک بە گوێرەی پێویستییەکانی پاراستنی خودی ژیانی کۆمەڵگە. ژیژەک شتێکی تر پێشنیار دەکات: هاریکاریی دەوڵەتان. بۆ ژیژەک دەشێت ئەم پەتایە لە ڕێگەی هەوڵێکی کۆلێکتیڤ و گشتگیرەوە کە هەموو دامەزراوە و دەزگاکانی دەوڵەتان بگرێتەوە و لەسەر بنەمای هاریکاری و هەماهەنگییەکی بە کۆمەڵ بێت لەگەڵ یەکتریدا، لەناو بچێت. بەم جۆرە ژیژەک دووبارە ئومێدەکە بە دەوڵەت و کەدەزگاکانیدا هەڵواسێتەوە، پاشانیش هاریکاریی و هەماهەنگییەکەی دەوڵەتان وەکو فۆڕمێکی نوێی “کۆمۆنیزم” لێک دەداتەوە. هەڵبەت گەر کۆمۆنیزم مانایەکی هەبێت ئەوا ئەوەیە کە لە غیابی “دەوڵەت”دا کارا دەبێت؛ بە گوێرەی تیۆری مارکسیزم باشترین کارێک کە دەوڵەت بیکات ئەوەیە لە ماوەی قۆناغی گواستنەوەدا بەرەو کۆمۆنیزم بە هەڵوەشانەوەی خۆی دەیکات نەک خۆی فۆڕمی کۆمۆنیزم بەرجەستە بکات. بۆچوونەکەی ژیژەک بە تەواوی یۆتۆپییە (گەرچی ژیژەک خۆی نکوڵیی لێ دەکات) وەختێک پێیوایە دەوڵەتان دەتوانن دەستبەرداری ویست و کەڵکەڵەکانی خۆیان بن و لە ناکاو هەموان دەستبکەن بە هەماهەنگی و ئاڵوگۆڕی زانیاری و پێداویستییەکان. بنچینەی ئەم خۆشباوەڕییە ئەوەیە کە ژیژەک بە “زەرورەت”ی

دادەنێت، واتە وەک ناچارییەک کە لە بەرژەوەندیی هەموواندایە بچنە ژێری. بەڵام دەوڵەتان بە گوێرەی مەسڵەحەت لە زەرورەتدا مامەڵە دەکەن، نەک بە گوێرەی زەرورەتێک کە مەسڵەحەتی تێدایە؛ واتە لە زەرورترین ساتەکانیشدا هەندێ لە دەوڵەتان بەرژەوەندییە ئابوورییە و هەژموونگەرییەکانی خۆیان لەبیر ناکەن؛ چین هاوکارییەکانی خۆی گەیاندەتە زۆربەی وڵاتانی جیهان، بەڵام لەمەدا مەرامی هەیە. هەر یەک دوو ڕۆژ دوای وتارەکەی ژیژەک ئەمریکا و بەریتانیا هەڕەشەیان لە چین کرد کە دوای کۆتاییهاتنی قەیرانە پاکانەحیسابێکی لەگەڵ دەکەن؛ لەلایەکیتر لە ئیتاڵیا ئاڵای یەکێتیی ئەوروپا داگیرا و ڕەخنەی توند لە ئەڵمانیا و یەکێتییەکە گیرا کە بە هانایانەوە نەچوون؛ بەشێکی وڵاتانیش سنوورە نەتەوەییەکانی خۆیان توندتر کردەوە و چوونەوە ناو قاوغی خۆیان. بێگومان ساتی قەیران دەلاقەی زۆر ئومێد و ئیمکان دەکاتەوە، بەڵام زۆر بە دەگمەن ئیمکانەکانی گۆڕانی کەمتایەتی بەرەو کۆمەڵگەیەکی باشتر لە خودی دەوڵەتەوە ڕیالیزە دەکرێن.

فیکری مارکسیزم لە مارکسەوە تاوەکو قۆناغی یەکەمی ئاڵتوسێریش ئومێدەکی زۆریان بە گرتنەدەستی دەوڵەتدا هەڵواسیوە و گوایە دوای بەجێهێنانی ئەو ئەرکەی کە لەسەرییەتی بەرە بەرە زەمینەی هەڵوەشانەوەی خۆیشی خۆش بکات. بەڵام لەو هەڵەی فیکری چەپدا کە من کاری تێدا دەکەم، "دەوڵەت" ناوەندەکی سەرەکیی و جێگای ئومێد نییە، بەڵکو گۆڕانەکان ڕێک لەو ڕووبەرانەوە دێن کە فۆرمەکی تری ڕێکخستن و پەیوەندیی نا-دەوڵەتی تاقیی دەکەنەوە و پەرەی پێ دەدەن؛ نموونەی سیاسییەکەی ئەمڕۆ زاپاتیستەکان و ڕۆژئاڤایە (وێڕای ئەو کێشانەی هەیانبووە). هاوپەیمانیی دەوڵەتان، گەرچی دەشێت لێکەوتەی پۆزەتیڤی هەبێت، بەڵام تاوەکو دەوڵەتی سەرمایەداریی بێت تاکە خەمی ئەوەیە قەیرانەکە بە کەمترین زیان تەواو بکات و پێویستییەکانی چاکسازی کەشف بکات، واتە ئومێدی هەرە دوور لەم هاریکارییەدا ئەوپەڕی دەشێت ڕیفۆرمەکی جددی بێت، وەک ئەوەی چەندجارەک سەرمایەداریی کردوویەتی: گۆڕانی ئابووریی تایلەری، فۆردی، کینزی، پۆستفۆردی، نیولیبراڵیزم و هتد. خۆ ئەگەر بە شۆڕشیش دەوڵەت وەربگرێت، هێشتا ناتوانین چاوەڕوانی ئەوە لەم دەوڵەتە نیازپاکە بین کە کۆمۆنیزم بهێنێتە دی؛ سەدەی بیستەم سەدەی شکستی ئەم ڕوانگەیە بوو. بە چۆمسکی قەیرانەکە دەرفەتەکە، دەلاقەیەک ئاوەڵا دەکات بۆ تێپەڕین لە نیولیبراڵیزم، بەرەو چی؟ هیچ کەس حاڵی حازر نازانێت، لە مێژوویدا سەرمایەداری بەردەوام مۆدێلەکانی خۆی تێپەڕاندووە. بادیۆ ئومێدی زۆری بەوە نییە ئەم قەیرانە ببێتە مایەی هیچ گۆڕانێکی سیاسی، وەک ئەو دەڵێت قسە و

باسەکان بانگن بە هاتنی شۆڕشێکی بنچینەیی نەبینراو، کە نازانین پەیوەندییەکەی لەگەڵ نەهێشتنی ڤایرۆسێک چییە و "شۆڕشگێڕانیش"مان شتێکی نوێیان بۆ کردنی نییە، لەبری ئەوە بادیە وەک زەرورەتێک دەیبینرێت بۆ بیرکردنەوە لە حەقیقەتی زانستی و گەڕان بەدوای ئاسۆی سیاسەتێکی نوێ و پەرەدان بە ئەزموونە لۆکاڵییەکاندا. لەو سەریشەوە مەترسی گەڕانەوە بۆ لیڤیاسان باس دەکرێت، لەم بارەیەوە کێشەیەکی گەڕانەوە بۆ زەبری دەوڵەت و ئابووریی کینزیزم هەیە، بەڵام بەدڵنیاییەوە ئەمە دووپاتکردنەوەی پوختی کینزیزم نابێت.

- **بەستەری کلتور**
-

پرسیار: مێژووی پەتاکان، بە مێژووی ئینسانیەت دەگێڕێتەوە، ترس لە مەرگ، ترس لە تیرۆرێکی بەکۆمەڵەی نەبینراو، ڕەنگە کلاسیکترین ڕۆمانی بۆکاچیۆ جۆڤانی کە هاودەم وپاش پەتای (١٣٤٠) بێت، لە ڕۆمانی (دێ یمکانا)، لە زاری (١٠) پاڵەوانەیەکەیەوە کە خۆیان بە جۆرێک کەرەنتینە دەکەن لەدەرەوەی شار و لە پەتاکە دەدوێن، لەوێدا زۆریک لە نۆرم، دونیابینی، ڕەوشت، ژیان و کارەساتی چاخەکانی سەدەی نێوەڕاست، دەیان ڕۆمانی تر وەک خۆشەویستی لە زەمەنی کۆلێرای مارکیز وتاعونی ئەلبێرت کامۆ، وە ئەوە بەهەمان شێوە بە هونەری وێنەکێشان پەڕیوەتەوە، خۆی حاڵەتی سەرنجدان لە کۆمەڵگا لەمۆدیلی پەتادا، وەک ئەو گریمانە فیزیایە کە لەکێڵگەر لە حاڵەتی نموونەییدا بەرجەستەی دەکاتەوە. ئەدەبی واقعی ، ئەو چاویلکەیە دەداتە نوسەر ونوسەریش ئەو هێزە دەداتە کتێبەکانی کە لە ڕۆژگارە تەنگانەکاندا خەڵک بۆی بگەڕێتەوە؟ پێتوایە نوسین دەتوانێت بەسەر ترس ومەرگ دا زاڵبێت وژیان بباتەوە؟

چاو لە خۆرەند

هاوار محمد: ئەدەب و هونەر بەر لەوەی واقیعی بن مەجازیین؛ لە سەردەمە جیاوازەکاندا کە واقیع لەلایەن دەسەڵاتە ملهوڕەکانەوە کۆنترۆڵ دەکرێت، لەلایەن بازاڕەوە داگیر دەکرێت، لەلایەن میدیاوە تەزویر دەکرێت، ڕەخنە و ئازادی و گەڕان بەدوای دنیایەکی باشتردا، خۆی دەخزێنێتە نێو پانتایی ئەدەبیاتەوە وەک پانتاییەکی مەجازیی کە دەسەڵاتەکان، وێڕای هەموو ئەو دەزگایانەی سانسۆر و هەموو ئەو فیلتەرانەی کە دایانەنێن، کەمتر دەتوانین کۆنترۆڵی بکەن. نموونەی نزیک ئەو هەموو سانسۆر و چاودێرییەیە کە لە ئێران لەسەر چاپەمەنی هەیە. بێگومان زۆرجار ئەدەبیش وەک بەشێک لە بەرهەمهاتووی واقیع ساختە و کۆنترۆڵ دەکرێت، لە دنیای ئەمڕۆشدا

واقیع و مەجاز پێکەوە لەلایەن ماتریکسی تەکنۆلۆژیای زانیاریییەوە داگیرکراون؛ وێڕای ئەمە هێشتا ڕادیکاڵیزمی ئەدەبیات بە تەواوەتی هەڵنەوەشاوەتەوە. بۆیە من دەمەوێت پەیوەندییەکی ناسازگار لەنێوان هەردوو چەمکی واقیع و حەقیقەتدا دابمەزرێنم. بە بڕوای من حەقیقەت ئەوە نییە کە لە واقیعدا هەیە، واقیع یان ساختە کراوە، یان کۆنترۆڵ کراوە، یان لەکارخراوە، یان بە دەربڕینی بۆدریار لە فەزای مەجازیی تەکنۆلۆژیدا بۆتە زێدە-واقیع. حەقیقەت ئەوەیە کە لە واقیعدا نییە، ئەوەیە کە دوورخراوەتەوە، ئەوەیە کە لە نەزمی باو کراوەتەوە دەرەوە، لەم دۆخەدا حەقیقەت پەنا دەباتە بەر پۆشاکی مەجاز، مەجاز دەبێتە شوێنی حەقیقەت. هیچ حەقیقەتێک نییە بێ پۆشاکێک، بێ پەردەیەک کە خۆی ل□پ□ی□و□ ئ□اندبێت، بەڵام وەها پۆشاکێک هیچ شتێکی حەشاردا نەداوە، بەڵکو حەقیقەت لە صیرورەی خۆیدا دەبێتە پۆشاکی خۆی، دەبێتە تاریکیی خۆی. هەر ل□ بەرئەمەیە نیچە لای وایە حەقیقەت پۆشاکەکەیەتی و پۆشاکی پۆشاکەکەیشیەتی؛ حەقیقەت تەنیا پۆشاکەکەیەتی، بەڵام نایشهێڵت وەک پۆشاکەکەی ببینین. هەڵبەت دەسەڵاتەکان و هێزەکانیش نەوەستاون لە بەرهەمهێنانی حەقیقەت؛ بە تایبەتی گەر حەقیقەت وەک "مانا" وەربگرین، بۆ نموونە "خودا"، "ئامانجی بوون"، "بەختەوەری"، "نەزم"، "ڕزگاری"، "پێشکەوتن" و هیتر. لە سەردەمی نوێدا هەندێ لە ئایدیۆلۆژیاکان خۆیان لکاند بەم مانایانەوە بەڵام بەرەو نیهیلیزم ملیان نا. وێڕای ئەمە گەر حەقیقەتێک هەبێت هێشتایش زیندوو بێت، ئەوا ئەوەیە کە نییە، ئەوەیە کە غیابە، واتە بە جۆرێک بڵێین: ئەوەیە کە پتر لەن□و □ووبەرە نا-ئایدیۆلۆژییەکان، لەنێو ڕووبەرە فێرچواڵییەکانی تێکیستە ئەدەبیی□کان و فیکر و فەلسەفە و هونەردا دەژی. ئەم ڕووبەرە بۆ ئەوە نییە بە گوێرەی ڕوانینە کلاسیکییەکەی پەیوەندیی تیۆر و پراکتیک لە بیرۆکەوە بکرێت بە واقیع، پتر بۆ ئەوەیە وەک تابلۆکەی پییەر بۆرێڵ دێکاسۆ نەهێڵێت ئەندێشە بە سەردەم و واقیعی خۆیەوە قفڵ ببێت؛ ئەدەبیات تەنیا ئیشی ئەوە نییە ئیمکانەکان بپارێزێت تا لە وەختی گونجاودا ببن بە ئەکچواڵ، بەڵکو خۆی یان سەرزەمینی ڤێرچواڵی ناکۆتایە، یانیش سەرزەمینی مەحاڵەکانە. هەرچۆن هەیە ئەدەبیات دەتوانێت وەک چاڵێکی بەتاڵ لەنێو دڵی واقیعدا هەبێت و پانتایی لە دەسەڵات بگرێت، وەکو پنتگەلی بەرگری و ڕووبەری بەرەنگاری لەنێو دۆخی باو و دژ بە دۆخی باو ئیش بکات.

وێڕای ئەمە، ئەدەبیات ناتوانێت بەسەر ترس یان مەرگدا زاڵ بێت و نایشیو□ت وا بێت، پتر سەروکاری لەگەڵ ئەو شتەدا کە هەمە مۆریس بلانشۆ بە "مەحاڵیی مەرگ" ناوی دەبات. بە بڕوای بلانشۆ

ئەدەبیات/هونەر هەوڵ بۆ گرتنی بەردەوامی ئەو تاریکییەی کە بەرهەمی ئەدەبی، یان کاری فیکری، لە ساتی گرتنیدا لەدەستی دەچێت. بە گوێرەی زمانە چەمکییە-ئەدەبییەکەی بلانشۆ ئەدەبیات و هونەر لە چەقی شەو دەڕوانن بۆ ئەوەی خودی شەو، خودی غیاب، ئەویتری ڕەها کە لە قەڵەمڕەوویی 'من'دا فۆڕم وەرناگرێت ببینن. دەتوانین ڤایرەسی کۆرۆنا وەک ئەم ئەویترە نا ئاشنا و نامۆیە، وەک غیاب، مەرگ، شەو لێکبدەینەوە، ئەوەی کە دەسەڵاتێکی ئەوتۆمان بەسەریدا نییە و فۆڕمێکمان لە ڕۆشناییدا بۆ پێنادرێت و لە ڕێگەی میکرۆسکۆبەکانەوە چەند لێی وردبیتەوە لەدەستمان دەخزێت. ئەدەبیات (یان هونەر) لەم دۆخەدا نابێتە دۆکیومێنتێکی مێژوویی ڕووت تاوەکو باسی دۆخ و ژیانی گشتی خەڵکی لە دۆخی کۆرۆنادا بۆ سەردەمانی دواتر بنوسێتەوە؛ لە ئێستادا دەزگای زۆروزەبەند و لقە زانستی زۆروزەبەند هەن ئەم کارە بکەن؛ ئەدەب ئاوێنە نییە خۆمانی لە بەردا ببینین، داوای دیکۆمێنتکردن و ئاوێنەنوێنی لە ئەدەب بە زەرورەتی ئەم سەردەمە بوونەتە چاوەڕوانیی بەسەرچووی تەقلیدی و نا-ئەدەبی لە ئەدەبیات. ئەدەبیات پتر سەرنج لەو جیهانانە دەدات کە لە ناو ژیانە گشتییەکەدا نابینرێن، کە دەرکراون، سەرنج لەو جوزئانە دەدات کە لە تاریکیدا نەبێت لە هیچ کوێدا دەرناکەون، ئەوانەی خۆیشیان بە جۆرێک لە جۆرەکان تاریکایین و لەناو تاریکیدان. ڕەنگە بە دۆخی کۆرۆنا نموونەکەی بادیۆ گونجاو بێت: "بێ سەرپەناکان"، ئەوانەی ماڵ و حاڵیان نییە. لێڤیناسیش باسی هەتیوان، بێوەژنان، دەربەدەران، کۆچبەران (کە لەنێو کەمپەکاندا بە درێژایی ئەم ماوەیە هەڕەشەی جددییان لەسەر بووە) و هیتر دەکات. ئەدەبیات هیچ وەزیفەیەکی دەروونناسییانەی نییە، وەک دکتۆری دەروونی ترسی کۆمەڵایەتی ناڕەوێنێتەوە و ئارامی سایکۆلۆژی دروست ناکات، بەڵکو سەرنج لە ڕووبەرە تەقێنەرەکان دەدات و چاو لە خەرەند دەبڕیت.

———

پێشڕەو محەمەد: لەوەڵام بە پرسیارەکەی بەستەری کلتور

بەگشتیی لەنێو چەپدا، گفتوگۆیەکی زۆر لەسەر ڕێکخستن، حزب، دەوڵەت و یەکێتییە کرێکارییەکان کراوە و دەکرێت. لە گۆشەنیگای سیاسیشەوە زۆر باسی ئیمپریالیزم و فاشیزم لەناو سەرمایەدارییدا دەکرێت، لە ئەمڕۆشدا فاشیزمی دۆناڵد ترەمپ و یاوەرانی بووەتە مقۆمقۆی زۆربەی سۆسیالیستەکان، بەڵام لە استیدا خودی چەمکی فاشیزم هێندە مەترسیدار و ئایدیایەکی شەیتانیی هێندە جددیی نییە. ئەوەی زۆر مەترسیدارە، بەکارهێنانی چینی ناوەڕاست و وردەبۆرژوازییە بۆ ڕاماڵینی چینی کرێکاری ڕێکخراو، نەزۆککردنی ئایدیای چینی کرێکار و پەراوێزخستنی فیکر و فەلسەفە و ئەدەب و

هونەری ئەم چینە لەلایەن چینی ناوەڕاستەوە. ئەمەش وایکردووە دیسان ڕێکخەرانی کۆمۆنیزم لەم گۆشەنیگایەوە وەڵام بدەنەوە. ئەی کێشەکە لە کوێو□ یە؟

مارکسیستەکان نا بێت کولتوور بکەنە شتێکی بناغەیی و جەوهەرێکی بنچینەیی پێببەخشن، وەك پۆست□م□دێرنیزم حەزدەکات وابکات، ئابووریی، سووڕی سەرمایە و بەرهەمهێنانی قازانج هێشتاش بڕبڕە و مەکینەی سەرەکیی سیستەمەکەیە، بڕێکی زۆری زیادەی بەرهەمهێنان و قازانجیش تەرخاندەکات بۆ دروستکردنی دەزگا ئایدیۆلۆژییەکانی بۆ پارێزگاریکردن لەخۆی. بۆ نموونە دەوڵەتی مۆدێرنی سەرمایەداریی دەزانێت بە تەنها ناتوانێت بە تۆپ و تەیارە و سەرباز و پۆلیس خۆی بۆ ماوەیەکی زۆر بهـێڵێتەوە، لەبەرئەوە پێویستی بە بەرهەمهێنانی کولتوورێکە تا لەڕووی ئایدیۆلۆژییەوە قەناعەت بە چینە چەوساوەکان بکات کە ئەم سیستەمە باشترین سیستەمی ئەڵتەرناتیڤە هەبووبێت و گۆڕانکارییش لەم سیستەمەدا یان مەحالە یاخود فەوزا دروستدەکات، بۆ ئەم کارەش، چینی ناوەڕاستی میلیتاریزە کردووە بە ئایدیۆلۆژیا تا ئەم ئەرکەی ب□ □اپ□□□نێت.

چەپەکان ئەم لایەنەیان فەرامۆشکردووە: خەبات بۆسەپاندنی هەژموونی بزووتنەوەی جەماوەریی و کرێکاریی. ئەم خەباتە هەژموونییەش پێویستمان بە دامەزراندن و زەقکردنەوەی دووبارەی بزووتنەوەی هونەریی و ئەدەبیی و فیکریی ئاڤان-گاردی جەماوەریی هەیە، ئاڤان-گاردێکی ڕادیکاڵ کە خاوەن سینەما، شیعر، هونەر، فەلسەفە، ئەدەب و فۆرمەکان و تەکنیکەکانی دیکەی نواندنەوەیە، لە شانۆوە بیگرە تا هۆڵەکانی سینەما و هونەری گرافیتیی سەرشەقامەکان. خەبات بۆ گوتاری هەژموونیی چەپ، پێویستی بە سەرهەڵدان و ڕێکخستنی ڕۆشنبیرانی ناو چینی کرێکار هەیە، کە لەوانەیە لەم خەباتەدا بتوانن بەشێك لە ڕۆشنبیرانی چینی ناوەڕاستیش ببنەوە و بیانکەنە هاوپەیمانی چینی کرێکار. لە مێژوودا ئەمانە ڕوویانداوە و ڕووشدەدەن، زۆرجاریش لەم خەباتەدا، بەشێکی هونەرمەندان و ڕۆشنبیران و ئەدیبانی چینی ناوەڕاست نەك تەنها بوونەتە هاوپەیمانی چینی کرێکار لە خەباتدا دژی سیستەمی سەرمایەداریی، جەنگ و ڕاسیزم، بەڵکو خۆشیان لە پەیوەندییاندا بە چینەکەوە، هاتوونەتە نێو خودی چینەکەوە، لە نواندنەوەی بارودۆخی چینی کرێکار لە تەکنیکەکانی ئەدەب و هونەردا، بۆ بەرهەمهێنانی خودی ئەدەب و هونەری کرێکاریی ڕادیکاڵ.

لە وتارێکمدا گوتبووم: هونەرمەندان تا ئێستا بەرهەمی هونەریان بۆ بازاڕ دروستکردووە، بەڵام خاڵەکە بریتییە لە ڕادیکاڵکردنەوەی هونەر لە پێناوی بەشداریکردن لە گۆڕینی دونیادا. مێژووی چەپ و

مارکسیزم پێیەتی لەم خاڵە گەشانەی ئەدەب و هونەر و سینەما.
ئەگەر ئاوڕێکی کورت لە قۆناغێکی مێژوویی سەرەتای سەدەی 20 بدەینەوە: کولتووری ڕادیکاڵی سۆڤێت و کولتووری چەپی ڕادیکاڵی کۆماری ڤایمار. بەرهەمەکانی ئەم قۆناغە کورتەی مێژووی مرۆیی، بەڕادەیەکە تا ئێستا مێژوو نەیتوانیوە بەرهەمی پێشنگدارتر لەم قۆناغە بەرهەمبهێنێت. لە سینەماوە بیگرە تا دەگاتە فۆرمەکانی دیکەی ئەدەب و هونەر. ئەگەر نموونەیەکی بواری سینەما بهێنینەوە: فیلمی کەشتی جەنگی پۆتەمکینی سێرگی ئایزنشتاین، لە ساڵی 1926دا بە کەمێك سانسۆرکراوییەوە دێتە ئەڵمانیا و نمایش دەکرێت، لەو ڕۆژگارەدا کۆی دیمەنی کولتووریی و سیاسیی ئەم وڵاتە دابەشی سەر بەرەی چەپ و ڕاست دەکات. لەو ڕۆژەوە پڕۆلیتاریا دەگاتە ئەو متمانە بەخۆبوونەی کە سینەمای خۆی دابمەزرێنێت و بەهێزترین و کاریگەرترین قۆناغی مێژووی سینەماش، بریتییە لە سینەمای پڕۆلیتاریی دەیەی 1920ی کۆماری ڤایماری ئەڵمانیا. کاریگەریی فیلمەکەی ئایزنشتاین بەڕادەیەك بوو، تەنانەت یۆزێف گۆبڵز لە 1933دا بە هیتلەر دەڵێت: خۆزگە ئایزنشتاین ئەڵمانیی بوایە و لە نامەیەکی دیکەشدا دەڵێت: ئەگەر بمانەوێت هەژموونی جیهانیی ئایزنشتاین تێکبشکێنین، پێویستە ئایزنشتاینێکی ئەڵمانیی دروست بکەین.
هەڵبەت ئەمانە مشتێکن لە خەروارێك، و خوێنەر بۆ زیاتر ئاشنابوون بە پەیوەندیی هونەر و ئەدەب و ئێستاتیکا و سیاسەت، دەتوانێت بۆ کتێبەکەم بگەڕێتەوە بە ناوی: "دیالێکتیکی هونەری سێیەم: دەربارەی مۆدێرنیتە، شار، سینەما، فۆتۆگرافیی، تەکنیك".

- **بەستەری مێژوویی و ئایینی**

پرسیار: لەشاری بەنی بیرکی نزیک تەل ئەبیب، نزیکەی ٢٠٠ هەزار کەسی تێدا دەژین، زۆرترین ڕێژەی توشبوانی پەتای کۆرۆنای تێدایە، ٥ جار لەهەموو جێگاکان زیاترە، چەقی بڵابونەوەی پەتاکەیە و لە هەمانکاتیشدا مۆڵگەی یەهودییە توندڕەوەکانە و سەرۆکی شاروانی (ئەبرەهام روبناستاین) کە خۆی یەکێک لەوانە، ئاهەنگێکی گەورەی ڕێکخست لە بەردەم ماڵەکەی (کە دواتر خۆی وژنەکەی توش بوون)، وە ڕابینەکان ڕێگایان نەدا قوتابخانەکان دابخەن و لە ناشتنی ڕابینێکدا، ٣٠٠ کەس بەشداربوون لە پرسەکەیدا، ئەوان پێیانوایە، ئەمە پەتایە خودا چی نوسیوە لە چارەنوس، بەندە هیچ دەسەڵاتیکی تێدا نیە. لە نێو مەسیحیەکانیشدا، بەمجۆرەیە، لە ١٧ کەنیسەی گەورەی ئەڵمانیدا، ١٠ یان باوەڕیان بەوە هەیە کە بەڵای خودایە.

پۆلیس کەنیسەیەکی لە ئەمەریکا بەزۆر داخست، چونکە قەشەکە ئامادە نەبوو کەنیسەکەی دابخات، چاوەڕێی "زیندوو بونەوەی" عیسای دەکرد، لەگەڵ بڵاوبونەوەی کۆرۆنا، کۆمەڵێک لە مەلا ئاینیەکان و شێخەکان و زانایانی فەتوادەر، (کۆرۆنایان وەک سەربازێکی خوا ناساند. (وما یعلم جنود ربک الا هو)، هانی خەڵکە هەژارەکەیان دەدا کە سەردانی مەزارگاکان بکەن، بۆ نمونە لە یادی ئیمام موسای کازمدا، خەڵکیکی زۆر کۆبونەوە بە نێو بازاردا و سەردانیان دەکرد، وەهایان بڵاودەکردەوە کە سەر گۆڕەکەی ئیمام موسای کازم خاوێنە و ئەگەر کەسێک بەو پەتایە بمرێت ئەوا شەهیدە. لە کوردستانی عیراقیش، لەسەرەتای شوباتدا، فەتوا درا کە کۆبونەوەی موسڵمانان لە نوێژی هەینی دا، نابێتە هۆی بڵاوبونەوەی زیاتری پەتاکە، ئەگەر بشمرێت ئەوا شەهیدە، (خۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی پانزەیەم کاتێک یەهودییەکان بەکۆمەڵ دەمردن لە کەمپەکاندا لە مەغریب). ئەم "سەربازی خودا و نەفرەت و بەڵا و تۆڵەکردنەوە"یە، بە جۆرێک لەهەموو دینەکاندا خۆی لە فۆرمی ئەم نەخۆشیەدا دەرخستەوە، هۆکاری بنەڕەتی ئەم پەیوەندییە چییە؟

عەبدوڵڵا ساڵح: بۆ وەڵامی پرسیارەکەت سەرەتا دەبێ بڵێم کە ئاینە "ئاسمانیە"کان، بەتایبەت ئەوانەی خاوەن کتێبن، لەوانەش کتێبی زەبورە بۆ داود، تەورات بۆ موسا، ئینجیل بۆ عیسا و قورئان بۆ محەمەد، هەمویان کۆپی یەکترن، تەنیا بەدەستکاریەکەوە نەبێ کە لەگەڵ بارو دۆخی ئابوری سیاسی کۆمەڵایەتی و مێژوویی ئەو سەردەمەی کتێبەکەی تێدا هاتۆتە خوارەوە، هەروەها لەگەڵ شوێنی هاتنەخوارەوەکە، واتا ناوچە جوگرافیەکە، بگونجێ. پەیڕەوانی ئەم چوار کتێبە، وەك نمونە، هەمویان باوەڕیان وایە لەتەرەف (خوڵقێنەرێکەوە) هاتونە خوارەوە کە هەرچی لەو گەردونەدا هەیە و دەگوزەری هەمووی لەلایەن ئەوەوەیە و دەستکرد و ئیرادەی ئەوێ.

ئەرك و فەرمانەکانیش کە تێیاندا هاتوون زۆر لەیەکدەچن، بۆ نمونە، لەهەر چوار کتێبەکەدا نوێژ هەیە، ڕۆژو هەیە، حەج هەیە، شوێنی پیرۆز و پەرستگا هەیە، چیرۆکی زوربەی پەیامبەران لەهەر چواریاندا هاتوە، بۆ نمونە ئادەم و حەوا، هاتنەوەی محەممەدی مەهدی لە "ئاخیر زەماندا" وەك شیعەکان باوەڕیان پێیەتی گوایە نەمردوە پەیدا دەبێتەوە و لەلای مەسیحیەکانیش پەیدابوونەوەی عیسا.

باوەڕێکی تر لای هەموو پەیڕەوانی ئەو چوار کتێبە هەیە کە قەدەریەتە، "مشیئة اللە" واتە ویستی خوا، شتێك یا ڕوداوێك یا کارەساتێك یا هەرچی لە ووردەکاری ژیانی هەر بونەوەرێکدا لەسەر ئەم گۆی زەویە و ئەم گەردونە بەگشتی ڕودەدا، ئەوا لەتەرەف ئەو

خوڵقێنەرەوەیە و پێشتر لەلایەن ئەوەوە بڕیاری لەسەر دراوە و لە سەر بەردێك نوسراوە، وەك لە قورئاندا هاتوە، پێی دەووترێ “لوح المحفوظ” و هیچ فرسەتێك نیە بۆ خۆپاراستن یا دەربازبوون لێی، هەربۆیە هیچ نامێ نیە کە هەلوێستی پەیڕەوانی ئەو ئایینانە لە بەرامبەر ڕوبەڕوبونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا لەیەك بچن. لێرەدا، لە وەڵامی پرسیارەکەدا من فۆکۆس دەکەمە سەر ئیسلام و سەر کتێبەکەی کە قورئانە.

قورئان کتێبێکی پڕاوپڕە لە دەستەواژە و هەڵوێستی دژە یەکتر، چونکە هەر لەناو دەقەکانی خۆیدا بە سەدان ووتە و فەرمانی پێچەوانە بەیەکی تێدایە، من نامەوی چەندین نمونە لەو جۆرە فەرمانە پێچەوانانە بێنمەوە و بچمە ناو زۆرێك لەو ووردەکاریانەوە، بەڵکو تیشك دەخەمە سەر ئەو هەڵوێستەی موسڵمانان دەریانبڕیوە بەرامبەر وەبای کۆرۆنا و چۆن لەسەر بنەمای ئەو دەقە دژ بەیەکانە ئەوان بوون بە دوو بەش و دوو هەڵوێستی جیاوازیان گرتۆتە بەر.

یەکەمیان- ئەوەیە کە تۆ لە پرسیارەکەتدا باسی دەکەی. سەرەتا با بێینە سەر هەندێك لێژیك کە ڕۆژانە لە سەر زمانی کەسانی موسوڵمانە وەك: (هەرچی خوا نەیکا نابێ، کاری خوایە و ڕازین پێی، هەرچی لە چارەنووس نوسرابێ دەبێ بێتە دی، کە ئەجەلت هات دەبێ بڕۆی بەدەست خۆت نیە و خوا لە چارەی نوسیوی، مردن حەقە و ناتوانین لێی ڕاکەین، کەی ڕۆژمان تەواو بوو دەمرین و خوا هۆکارێکمان بۆ دەڕەخسێنێ)، و زۆرێکی تریش لەو فاکتە نەگۆڕانەی موسوڵمانان باوەڕیان پێیەتی. ئەو لێژیك و فاکتانە لە خۆڕا نەهاتوون بەڵکو ئایەتی قورئان پشتڕاستیاندەکاتەوە، بۆ نموونە لە سوڕەتی تەوبە ئایەتی 51 دا دەڵێ (قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ) واتە (ئەی پێغەمبەر بڵێ هیچ شتێکمان تووش نابێ جگە لەوەی خوا لە چارەی نوسیوین، هەر خۆی سەردار و گەورەمانە و با ئیماندارەکان پشت بە خوا ببەستن) بە واتایەکی تر هەر لە ڕۆژی لەدایکبوونتەوە هەرچی بەسەرت بێ، چاك یا خراپ، خۆشی یا ناخۆشی، دەرد و بەڵا و موسیبەت، لەوانەش پەتای کۆرۆنا، نەداری و هەژاری، دارایی و سەروەتوسامان لە لەوحی مەحفوزدا لە چارەت نوسراوە ئیتر پێویست بە ڕاکردن و خۆلادان ناکا لە بەری.

دەربارەی مردنیش لە سورەتی ئەلئەعراف ئایەتی 34 دا دەڵێ: (فإذا جاءَ أجَلهم لا يستأخرونَ ولا يَستَقدمون) واتە (هەرکاتێك نۆبەی مردنیان هات، ئەو نۆبەیە نە دوا دەکەوی و نە پێشدەکەوی و لەو

کاتەی بۆیان دیاری کراوە دەمرن). کەواتە ئەگەر بێت نوسرابێ بە کۆرۆنا بمری ئەوا دڵنیابە هیچ شتێك فریات ناکەوێ!
لەو ئایەتێکی تریشدا بۆت ڕووندەکاتەوە کە دەبێ چ هەڵوێستێك بگریتەبەر لە بارودۆخێکی ئاوادا وەك ئەوەی ئێستا مرۆڤایەتی بەدەستیەوە دەناڵێنی کە دەڵێ: (وأُفوضُ أمري إلى الله إن الله بَصيرٌ بالعِباد- سورة غافر الآية 44) واتە (خۆم و چارەنوسم دەدەمە دەست خوا، ئەو بۆ خۆی لەبەرامبەر بەندەکانیدا چاوی کراوەیە و دەیان بینێ).
بە گوێرەی ئەو چەند ئایەتەی سەرەوە بێت، نابێ ئەوانەی باوەڕیان پێیەتی گوێ بۆ هیچ فەرمان و ڕێنوێنیەکی تر شل بکەن، چونکە قورئان کتومت هەموی بۆ ڕوونکردونەتەوە و ڕێڕەو و ڕێباز وهەڵوێستە دروستەکەی بۆ دیاری کردون کە دەبێ چی بکەن. بە گوێرەی ئەو تێڕوانینە، مرۆڤ بونەوەرێکی بێ ئیرادەیە و چارەنوسی لە شوێنێکی کە دیاریکراوە.
دووەمیان- با بزانین هەر هەمان قورئان دژ بە پەیام وهەڵوێستی یەکەم چ دژە هەڵوێستێکمان دەخاتە بەر دەم. لە سورەتی بەقەڕە ئایەتی 195 دا دەڵێ: (لا تَلقوا بأيديكم الى التَهلُكَة) واتە (بەدەستی خۆتان خۆ فڕێمەدەنە ناو شوێنێك کە بزانن تێدا دەچن، دەفەوتێن!!) واتە کە دەزانی کۆرۆنا بەرەو مردنت دەبا خۆتی لێبپارێزە!
هەر بۆ خۆپارێزی لە کۆرۆنا ڕێبازی ترمان دەخاتە بەردەم کە ئەویش نزا و پاڕانەوەیە، ئەوەتا دەڵێ: (خوا ووتویەتی لێم بپاڕێنەوە نزاو پارانەوەکانتان وەڵام دەدەمەوە)، وەك لە سورەتی غافر ئایەتی 60 دا هاتوە: (وقالَ رَبُكُم أدعوني أستَجيبُ لكم)، یا لە ئیەتێکی تردا دەڵێ: (وإذا سألكَ عِبادي عَني فإني قَريبٌ أجيبُ دَعوةَ الداعي إذا دَعان- سورەتی بەقەرە ئایەتی 186)، واتە (ئەی پێغەمبەرئەگەر بەندەکانم پرسیاریان دەربارەی من لێکردی، ئەوا من نزیکم وەڵامی نزاو پاڕانەوەیان دەدەمەوە ئەگەر داوام لێبکەن).
لێژیکێکی تر بۆ خۆپاراستن پەنابردنە بەر "ڕەحمەت"ی خوا، ئەوەتا دەڵێ : (لاَ تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ – سورەتی زوممەر ئایەتی 53) واتە (لە ڕەحمی خوا نائومێد مەبن) داوا لا خوا بکەن ڕەحمتان پێبکا و لەو بەڵایە بتانپارێزێ و زۆر ئایەتی تریش لەو بارەوە.
پرسیارەکە لێرەدا ئەوەیە؛ بەگوێرەی ئەو دەقە قورئانیانە موسوڵمانان دەبێ پەیڕەوی لە کام بژاردە بکەن؟ لە بژاردەی یەکەمیان کە قەدەر بۆی نوسیون لە لەوحی مەحفوزدا بەڵای کۆرۆنا دێ و تەڕووشك پێکەوە دەسوتێنێ و کارەساتێکە هەر دەبێ ببێ و ڕوبدا

موسوڵمانانیش با خۆیان بدەنە دەست خوا!
یا لە بژاردەی دووەمیان، کە دروست ڕێبازێکی پێچەوانە دەخاتە بەردەم ئەویش بەکار هێنانی هێشە کە کاتێك سوور بزانی بەرەو فەوتان دەچی کەواتە مەچۆ! و پەنا بەرە بەر نزاو پاڕانەوە کە ڕەنگە لەو بەڵایە لات بداو بڕیارەکە لە لەوحی مەحفوزدا بکوژێندرێتەوە!
ئایینی ئیسلام، وەك هەموو ئەو ئایینانەی تر، یەك پاکێجە، گوایە هەموو شتێکی تێدا باسکراوە بۆیە هیچ فرسەت و مەجالێك ناهێڵێتەوە بۆ بیر کردنەوە، مرۆڤ پێویست ناکا خۆی ماندووبکا، لەسەر هەموو بابەتێك و گرتنە بەری هەر کردار وهەڵوێستێك پێویستە بگەڕێتەوە بۆ قورئان، خۆ ئەگەر بابەتەکە لە قورئاندا نەبوو بگەڕێتەوە بو ووتەکانی پەیامبەر (حەدیس)، حەدیسیش بەگوێرەی ووتەی شارەزایانی ئیسلام زۆرێکی هەڵبەستراوە.
لێرەدا هەردووك هەڵوێست پشت بە یەك کتێب دەبەستن کە ووتەکانی لە یەك سەرچاوەوە هاتوون ، ئەم دژە دەستەواژانە هەر لەسەرەتای هاتنی ئایینی ئیسلام شەڕ و کوشتار و ماڵوێرانی و کارەساتی زۆرگەورەیان لێپاشەکەوت بووە کە دانیشتوانی ووڵاتانی ناسراو بە ئیسلامی و تەنانەت غەیرە ئیسلامیش باجەکەیان داوە، کردەوەکانی جمهوری ئیسلامی ئێران و داعش وەك دوو نمونەی نزیك.
٢٤-٤-٢٠٢٠

- **بەستێری نەخۆشی، تەکنەلۆژیا و سیاسەتی تەندروستی**

پرسیار: دۆناڵد ترامپ، دەوڵەتی چینی تاوانبار کرد بە بڵاوکردنەوەی فایرۆسی کۆرۆنا/ سارسی ٢، بڵاوبونەوەی پەتای کۆڤیدی ١٩ . چین تۆمەتی گوستنەوەی فایرۆسەکەی گێڕاندەوە بۆ تیمە سەربازییەکانی ئەمەریکا کە سەردانی شاری ووهانیان کردوە و لەوێ ماونەتەوە … بەپێی لیکۆڵینەوە زانستیەکان و دکتۆرەکان بێت، ڤایرۆسەکە لە بازاڕێکی خۆماڵیەوە سەری هەڵداوە کە گۆشتی شەمشەمە کوێرەی تیا فرۆشراوە لە ناوەڕاستی مانگی (١٢/٢٠١٩)ەوە، تا ئەوە بوو بەجیهاندا بڵاوبوەوە. لە ڕاستیدا ساڵی پار تیمە پزیشکەکانی چین هەر لە هەمان شار لەمانگی ٣ دا ڕاپۆرتێکی زانستیان لە مەترسی بڵاوبونەوەی فایرۆسێکی لەو بابەتە و توشوبنی ئینسانیەتی لەو نەخۆشیە بڵاوکردبوەوە. ئێستاش هەیە لە ئەرشیفدا ماوە. بەشێکی تر لە دکتۆرەکان لەکۆبونەوەکانی ڕێکخراوەی تەندروستی جهیانی سەر بەنەتەوەیەکگرتوەکان هەشداریان دابوو بە (پەتای ئیکس /ناویان

بردبوو) کە بە ئەگەری زۆر بڵاودەبێتەوە ئەگەر ڕێوشوێنە پێویستیە تەندروستییەکان نەگیررێتە بەر، تۆ ئەم سیناریۆیانە چۆن لێدەدەیتەوە؟

شیرین عەبدوڵا: ئەم سیناریۆیانەی ئەمریکا و چین کە هەر یەکەیان تۆمەت دەخاتە پاڵ ئەوی تر لە ڕاستیدا ڕاکردنە لە واقیعەتەی کە بەیان دروست کردوین، وەڵام دانەوە بەو پرسیار و نیگەرانیانەی خەڵک بەرامبەر دەسەڵاتەکانیان لە ڕووبەڕووبونەوەی ئەم پەتایەدا بەشێکن لەو مەئساتانەی کە (٧.٣) ملیار بەشەر بە دەستیانەوە ئەناڵێنێت. ئایا ڤایرۆسەکە دروست کراوی چینە یان ئەمریکا ئەوە بۆ ئێمە هیچ لەوە ناگۆڕێت کە وەکو سەربازی بێ چەک کتوپر خراوینەتە ڕیزی پێشەوەی ڕووبەڕووبونەوە لەگەڵ نەخۆشییەکی کوشندەدا کە زانیاری زۆرمان نیە لەسەری وە ڕێنماییەکانی پێمان دەدرێن ناڕۆشن و سەر لێ شێوێنەرن وە خستونیەتە بەردەم مەترسی داهاتویەکی ئابوری تاریک و ترسناک. هەر وەک ئەوە ئیشارەتتان پێدا لایەنە پزیشکییەکان بروایان وایە ڤایرۆسەکە لە پرۆسەیەکی سروشتیدا دروست بوە و ژمارەیەکی زۆر لە پزیشکان و زانایانی تەندروستی گشتی لە ڕۆژی (١٩-٢-٢٠٢٠) لە گۆڤاری لانسیتی بریتانی کە یەکێکە لە گۆڤارە بەناوبانگە پزیشکییەکانە نامەیەکی پشتیوانیان بڵاوکردەوە بۆ پزیشکان و زانایانی چین کە پێ دادەگرن لەسەر سەرچاوەی سروشتی ڤایرۆسەکە و نیگەرانیان دەربڕی کە ئەم جۆرە پروپاگەندانە بێجگە لە دروست کرنی ترس و بێ متمانەیی دەبنە ڕێگرێک لە بەرامبەر هەوڵە جیهانییەکانمان بۆ کۆنترۆڵ کردنی پەتاکە. ڕاپۆرت و بەڵگە زانستییەکانیش کە ئەمە دەسەلمێنێت هەیە و بە ئاسانی دەست دەکەوێت. بەڵام هۆکارەکانی سەر هەڵدانی ئەم ڤایرۆسە و چەندین کارەساتی سروشتی ترچیە ئەمە شوێنی پرسیارە و ئێستا ئەوە ئاشکرایە کە تێکدانی بێ سنوری ژینگە و سروشت بە ڕاو و بازرگانی بە مەبەستی قازانج لە سیستەمی سەرمایەداری نیولیبرالیدا بەشەریەتی خستۆتە ژێر مەترسی توش بون بە ڤایرۆسە ئاژەڵییەکان کە ئەمە دەلیلی بە بایەخی تەواوی ئەم سیستمەیە نەک هەر بۆ ژیان و باشبژێوی دانیشتوانی سەر زەوی بەڵکو بۆ ژینگە و سروشتیش و درک پێ نەکردنیەتی و بەڵکو بە باکیشیەتی بە زیانەکانی ئەم جۆرە پراتیکانە.

https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30418-9/fulltext

پرسیار: ئایا سیاسەتی تەندروستی جهانی کەمتەرخەمە؟

شیرین عەبدوڵا: لە ٣١ دیسەمبەر ٢٠١٩ چین هەواڵی "چەند کەیسێکی

الـتهابی قورسی سنگ ل ووهان” ی ب رکخراوی تندروستی جیهانی اگیاند ک دواتر ناسرا ب قایرسی کرنای تاز. ل (١١-٣-٢٠٢٠)دا حالتی پاندمیک- پتای جیهانی- راگیاندرا … هتاکو ئیستا ک زیاتر ل (٤) مانگ زیاد ل (٢٦٠٠٠٠) کسی کوشتو و (٣.٨) ملیون توش بو، ئم دکرا وا نبت.

ب گمان سیاستی تندروستی وولاتکان کم ترخمن و دنگی نارزایتی برامبریان ل جیهاندا برز بتو.

پش ئوی بم سرچنتی مام کردنی ووتکان ل گ کرنا ئموت وونی کموه ک زربی ولاتانی جیهان ل بناغدا ئامادن بون ب ئم و یکک ل ه سرکیکانی ئوی ک سیستمی تندروستی و خزمتگوزاری کمایتی گشتیان یکجار لاواز و بایخ پ ندراو. لگ ئودا ک سرکی کخراوی تندروستی جیهانی تیدروس گیبریسوس ل کنگری ئاستانادا (٢٠١٨) رای گیاند ک نیوی ئو (٧.٣) ملیاری دانیشتوانی زوی دستی اناگات ب خزمت گوزاری تندروستی بناغیی لوان نخشی گوازراو و نگوازراوکان و تندروستی منان و دایکایتی و منا بون و تندروستی جنسی و دروونی وهتد … نک هر ئم بکو لم سانی ابوردودا دبینین ل زر وولاتی دنیادا ک تا ادیک ئم خزمت گوزاریانی تیای ب شویکی سیستماتیک و بردوام هرشی کراوت سری و لاواز کراو ب بهز کردنی کرتی تایبت و هنان ناوی بازار و قازانج و کمکردنوی و برپرسیتی دوت ل دابین کردنی ئم پداویستی سرکیانی کمگا. ئم وای کردو ک سیستم گشتییکان زیاتر و زیاتر لاواز بن و توانای برگگرتنی هیچ جر شکی لم بابتیان نبت. زانا و شارزا تندروستییکان زنگی ئم مترسییان ل داو و هاوارکانیان پشت گو خراو.

ب نمون ل (٢٠١٤) دا دوو دکتری شارزا ل تندروستی کمدا ل بریتانیا ئاماژیان بودا ک پاندمیکی داهاتو ووی دا (نک ئگر) ک لوانی ئنفلونزای تیر بت یان شتکی ک تنها چند هفتیکمان ب دستو دبت، ئم مانای وای پاندمیک ل لیستی سروی مترسیکاندا بو ل ولاتکدا، و ئم دکترانی تیشکیان خست سر ئوی ک چاکسازیکانی دوتی (٢٠١٢) ی سیستمی تندروستی گشتی بریتانیا ئم مترسیی زر زیاتر کردو.

سیستمی تندروستی بریتانیا ب یکک ل سرکوتوترین سیستمکانی ووتان پشکوتوکان ناسراو ک ب خایی ب هموو دانیشتوانی وتکا. ل ماوی (٣٠) سای ابوردودا حکومت جراوجرکانی بریتانیا هرشکی توند و بردوامیان کردت سر

ئەم سیستەمە بە مەبەستی بە بازاڕکردنی و دەرھێنانی وردەی لەدەست کەرتی گشتی بۆ کەرتی تایبەت و چینینەوەی قازانج. ئەوە بو چەندین خزمەت گوزاری تەندروستی داخران وە یان کەم کرانەوە و ژمارەیەکی زۆر لە کرێکار و کار بە دەستەکانی دەرکراون و ئەم ھەرشە نەک تەنھا کەرتی تەندروستی بەڵکو ھەمو خزمەت گوزاریە گشتیەکانی وەکو خوێندن و ھاتو چۆ خزمەت گوزاریە کۆمەڵایەتیەکان و سیستەمی بەنەفیت و خانو بەرە و…ھتد گرتەتەوە بە ڕادەیەک کە ڕێژەی ھەژاری لە وڵاتەکەدا یەک جار زیادی کردوە و بەتە کێشەیەک بە ڕێکخراوە خێرخوازیەکان کە خۆشیان بە ھەمان شێوە ئەم پرۆسەیە گرتونیەتەوە. ئەم واقیعەتانە زۆر بە جوانی لە فلیمی (ئای دانیەل بلەیک)ی دەرھێنەری سۆشیالیست (کێن لۆخ)دا ئاشکرا کراوە.

ھاتنی کۆرۆنا:

کەواتە کەم تەرخەمیەکان لە ئێستادا دەستی پێ نەکردوە و درێژ خایەنە و ئەم سیستەمە خۆی بەشێکە لە کارەساتەکە. لە گەل سەر ھەڵدانی کۆرۆنادا ئەم کەم تەرخەمیانە یەک جار زەق بونەوە نەک ھەر لە بریتانیا بەڵکو لە زۆر لە ووڵاتانی بە ناو پێشکەوتو.

ھەر وەک دەزانن ڕێکخراوی تەندروستی جیھانی لە (٣٠-١-٢٠٢٠) حاڵەتی تەندروستی گشتی بە پەلەی ڕاگەیاند لە سەر تا سەری جیھاندا و پێشتر لە (١٠-١-٢٠٢٠) دا پاکێجێکی ڕێنمایی بۆ ھەمو وولاتەکان ڕاگەیاند بە پێی ئەو زانیاریانەی لەو کاتەدا ھەبون لە سەر نەخۆشیەکە. ئەو ڕەخنانەی بە گشتی لە ووڵاتەکان ھەیە ئەمانەن:

- دەبینین لەباتی کارکردی ھاوئاھەنگ لەگەڵ یەکا بە لەناو بردنی نەخۆشیەکە وڵاتانی جیھان بەفردی و تێروانینێکی ناسیۆنالیستانەی بەر تەسک مامەڵە دەکەن.
- پلانەکانیان خاوخلیچکی و بێبایەخی پێوە دیارە بە پشت گوێ خستنی پرسەی تێستا وبە دوادا چونی کەیسەکان و پەیوەندیەکانیان و ڕانەگرتنی خێرای کۆبونەوە گشتیەکان وەک مراسیمی ئاینی و وەرزشی و ئاھەنگ و کۆڕ و کۆبونەوە گەورە کۆمەلایەتیەکان و دانە خستنی سنورەکان و کارەنتینە نەکردنی ھاتوانی وڵاتەکان و کار نەکردنی خێرا بە دابین کردنی پێداویستی خۆپاراستن لە ماسک و دەست کێش و ئامێرە تەندروستیەکان (کە دەکرا زۆربەی وڵاتان لە ناو خۆدا دروستی بکەن، یان ئەو زەخیرە ئامێرانەی لە مەخزەنەکاندا تەرخان کراوە بە سوپا بەکار بھاتایە!). مانگەکانی ٢ و٣ فرسەتێکی یەکجار گرنگ بو کە دەبوا ووڵاتەکان بەکاریان بھێنایە بە خۆ ئامادە کردن بۆ ئەو پەتایەی کە ڕۆژ بە ڕۆژتەشەنەی دەکرد بە

بەرچاوماندا.

- بیر نەکردنەوە لە چینە پشت گوێ خراوەکانی کۆمەڵگە وەک پەناهەندە و زیندانی و بێ خانە و لانەکان و دانیشتوانی کەمپەکان وماڵەکانی پەک کەوتەکان…
- ژنان وقوربانیانی توندو تیژی خانەوادەیی لە پلانەکاندا نەبوون ئەوەبوو دەنگی نارەزایەتی ڕێکخراوەکانی ژنان لە زۆربەی وڵاتانەوە بەرز بووەوە بە هۆی زیاد بونی توندوتیژی ئەوانەی کە لە کەرەنتینەن لەگەڵ هاوسەرەکانیاندا و دەست رانەگەیشتنیان بە خزمەت گۆزاریەکان و قورسی پەیوەندیەکان.
- زۆربەی وڵاتان سیاسەتی بەرگری مەگەل (مناعة القطیع Herd-immunity) یان پیادەکرد کە ڕەخنەیەکی زۆری هاتە سەر لە لایەن شارەزایانی تەندروستی و کۆمەڵایەتیەوە کە سیاسەتێکی شیاونیە. هەندێک وڵات لەمە پاشکشەیان کرد بەڵام هەشتا سیاسەتەکانیان لە باشترین حالەتدا ناڕۆشن و سەرلێشێوانی دروست کرد لای خەڵک.
- کرێکارانی کارە بناغەییەکان وەک: کارمەندانی تەندروستی و گواستنەوە و رێگەوبان و پۆست و کرێکارانی شارەوانی و ئەوانەی لە سوپەرمارکیتەکان و لە ئامادەکرن و پاکێجکردنی خواردن کار دەکەن … و رینماییەکانی لە ماڵەوە مانەوە نایانگرێتەوە. لە بەر ئەوە ئەمانە زۆرترین ڕێژەی ئەگەری توشبونیان بە نەخۆشیەکە هەیە. لەگەل ئەمەشدا دەبینین وڵاتەکان کەم تەرخەمیەکی یەک جار زۆریان بەرامبەر ئەم گروپانە کردووە بە تایبەتی لە دابین نەکردنی پێداویستیەکانی خۆ پاراستن لە توش بون بە کۆرۆنا و ناڕۆشنی ئامۆژگاریەکان ئەوەتا دەبینین ژمارەیەکی بەرچاو لە ستافی تەندروستی و رێگەوبان و کرێکاری تری ئەم کارە بناغەییانە گیانیان لە دەست داوە و گیان لە دەست ئەدەن. ئەمە لە کاتێک دایە کە لە سەرتاسەری جیهاندا نوقسانیەکی یەکجار زۆر هەیە لە ستافی خزمەت گۆزاری بەتایبەتی لە کەرتی تەندروستیدا بە پێی ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی.
- پاکێجی یارمەتیە ئابوریەکان ژمارەیەکی زۆر لە کرێکاران ناگرێتەوە و ئەمانە هیچ زەمانەتێکی ئابوریان نیە لە بەر ئەوە لەکاتی توشبونی خۆیان یان ئەندامانی خانەوادەیان بە نەخۆشیەکە بە ئاسانی ناتوانن دەست لە کار هەڵگرن و لە ماڵەوە دانیشن. ئەمە بۆتە رێگرێک لەبەردەم کۆنترۆل کردنی بلاو بونەوەی قایرۆسەکە. ئەمە جگە لەوەی کە ووڵاتانێک وەکو عیراق هیچ یارمەتیەکی ئابوریشی دانەناوە.

پرسیار: تێبینییەکی گرنگت هەیە لەسەر ئەو ڕەوشەنانەی دەوڵەتان گرتویانەتە بەر بۆ بەرتەسککردنەوەی پەتاکە؟ ئایا مۆدیلی چینیت پێ سەرکەوتوو بوو یان سویدی؟ کۆریات لەگەڵ ئەمەریکا پێ چۆن بوو؟ ئایا بۆچی ئیتالیا سیستەمی تەندروستیەکەکەی لە تەواوی ئەوروپا پەککەوتەتر بوو؟

شیرین عەبدوڵا: بەراورد کردنی راستەوخۆی وڵاتەکان و کاریگەری پەتاکە لەسەریان کارێکی راستەوخۆ نییە وە هەر وڵاتە و سیستەمێکی جیاوازی هەیە بۆ تۆمار کردنی کەیسەکان. بەڵام چەند نمونەیەکی سەرکەوتو هەیە لە جیهانداکە ئومێد بەخشە و نیشان دەدەن کە کارکردنی بە پەلە و هاوئاهەنگ دەتوانێت تارادەیەکی زۆر بەر بە ڤایرۆسەکە بگرێت وە لانی کەم لە خراپترین نتیجە بمانپارێزێت بۆ نمونە کۆریای باشوور کە زۆر بە چڕی تێست و بە دواداچونی کرد وەیان المانیا کە بە پەلە ڕێژەی تێستیان زیاد کرد و نیوزیلەندە بە هەمان شێوە ستراتیژی لە ناو بردنی پیادە کرد. بە پێچەوانەی ئەمانەوە دەبینین وولاتانی ئەمریکا و بریتانیا و برازیل بە نمونە بە جولانەوەی خاوەخاو و ناڕۆشنی و سەرلەشێواوی ئامۆژگاریەکانیان و ڕاکێشانی پەنجەی تۆمەت بۆ ئەم و ئەو و بیرکردنەوەی تەسک لە سنوری جۆگرافیای وڵاتەکاندا بە مەبەستی ناوخۆیی لەباتی هاوئاهەنگی لەسەر ئاستی جیهان بوە هۆی ڕێژەیەکی یەکجار زۆر لە تووش بوان و مردنیش. ئەم جۆرە بێ بایەخی و کەم تەرخەمیەی وولاتەکان بۆتە شێوەنی نارەزایەتیەکی بەرفراوانی خەلک و ڕۆڵی دەوڵەتەکانی جیهان لە پاراستنی بەرژەوەندی هاوولاتیانی خستەتە ژێر پرسیارەوە.

پرسیار: بەدەنیاییەوە، هەرکەس ولایەن وگروپ وحزبێکی سیاسی جددی پاش کۆرۆنا دەبێت پرۆژەیەکی گرنگی سیاسەتی تەندروستی گشتی لە بەرنامەکەیدا بگونجێنێت؟ ئاڵوگۆڕێکی گرنگ بەسەرسەرجەم جومگەکانی سیستەمی تەندروستی وڵاتدا بێت؟ لە ڕوانگەی تۆ چ بەرنامە وپرۆژەو ستاندەردیکی زانستی پیویستە بۆ کۆمەڵگای ئەمڕۆ؟

شیرین عەبدوڵا: بە رای من ئەم پەتایە دوو کێشەی ئەمڕۆی خستە ڕوو کە مرۆڤایەتی گەیشتەتە شوێنێک کە چارەسەرکردنیان بۆتە پێداویستیەک قابیلی دواکەوتن نییە. یەکەمیان نایەکسانییە و دووەم نەبونی خزمەت گوزاری تەندروستی گشتی بە هەموان وە بە خۆڕایی.

کۆرۆنا کێشەی ئەو بەشانەی کۆمەڵی زەق کردەوە کە دەسەڵاتداران نایانبیستن و نایانبینن و لە پلانی ئابوری و کۆمەلایەتی و سیاسیەکانیاندا حیسابیان بۆ ناکەن. کۆرۆنا هەمو جیهانی بە ئاگاهێنایەوە کە نایەکسانیەکی خەیاڵی دەورو بەری داوین. (کۆڤید-١٩) چالێنجێکی بایۆلۆجیە کە جگە لە باری فیزیکی و دەرونی ئاکامەکانی کۆمەلایەتی و ئابوری و درێژ خایەنن. دەتوانم بڵێم کە بە لێکۆڵینەوە لە بایۆگرافی توشبوەکاندا و ئەو گروپانەی کەزیاترین زیانیان پێ گەیشتوە ڕێگای چارەسەر و بەرگرتن بە پەتا و کارەساتی تری لەم جۆرە مان بۆ دەردەکەوێت.

ماڵپەڕی بی بی سی نیوز ڕۆژی (٨-٥-٢٠٢٠) دەڵێت کە دانیشتوانی ناوچە هەژارەکان دووقات ئەگەری مردنیان بە کۆرۆنا هەیە (٥٥/١٠٠٠٠٠) وەک لە ناوچە دەوڵەمەندەکان (٢٥/١٠٠٠٠٠).

هیچ پرۆژەیەکی تەندروستی گشتی کاتێک دەتوانێت خزمەت بە کۆمەڵگا بکات کە هەمو توێژەکانی کۆمەڵ بە خۆڕایی و بە بێ هیچ جیاوازیەک دەستیان پیا ڕابگات.

ئەوەی کە پێویستە لە هەمو وڵاتەکاندا سیستەمێکی تەندروستی و چاودێری کۆمەڵایەتی گشتی یە بە ستانداردێکی بەرز لە فێرکردن و ڕاهێنان و ئامراز و دەزگای کوالیتی بەرز و بە هەلومەرجی کارکردن و موچەیەکی باش بژێوی شایستە بە هەمو کارمەندان کە بتوانێت خزمەتگوزاریەکان پێشکەش بە کۆمەڵ بکات بە یەکسانی و بە بێ جیاوازی و پارێزراو بێت لە دەست تێوەردانی کەرتی تایبەت و بازاڕ و سیاسەتی ئابوریی نیولیبرالیەکان.

٢٠٢٠-٥-٩

*___

- **بەستەری پەتای کوڕۆنا و زیادبونی توندوتیژی دژ بە ژنان**

پرسیار: (رین بنت محمد هارون)، وەزیری خێزان و کاروباری پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی مالیزی لە تویتەر و فەیسبوک و ئیستگرام بە بۆنەی کۆرۆنتینەوە ئامۆژگاریەکی لە سەرەتای ئەپریلدا، بە ژنان بڵاوکردەوە کە پێویستە ژنان بەجلی جوان و سوراوسپیاو و خۆڕازاندنەوە خۆیان بخەنە بەردەم پیاوەکانیان. ئەوە بوو دوای ناڕەزایەتی ڕێکخراوەکانی ژنان، داوای لێبوردنی کرد و کۆمەنتەکەی سڕیەوە، هەروەها ئەنتۆنیۆ گۆتریس، سەرۆکی ڕێکخراوەی یوئین (UN)، پەیامێکی فیدیۆی لەدژی توندوتیژی خێزانی لەسەر ژنان بڵاوکردەوە، کە تیایدا هاتبوو کە ڕێژەی دوو بەرابەر زیادی کردووە لە ئاستی جیهاندا. لە فەرەنسا توندوتیژی (٣٠٪) زیادی کردووە، دەوڵەت (٢٠) هەزار ژووری لە هوتێلەکان بۆ داڵدەدانی ژنان بە کرێ گرتووە،

سەرۆک وەزیرانی کەنەدا، جەستەن تەردو، (٥٠) ملیۆنی بۆ ڕووبەڕووبونەوەی تەرخانکردووە. فایرۆسی کۆرۆنا، ئەو بەخشندەییە بایۆلۆژییەی هەیە کە ڕێژەی مەرگ و توشبوون لەناو ژناندا کەمترە، بەڵام ئەو تاوانە کۆمەڵایەتییەی پەرەپێدایەوە. نەک هەر ئەوە بەڵکە بەگشتی ڕەگەزی مێ، لە بەردەم ئەرکێکی یەکجار قورسدا وەستاند. (٧٠٪) کارمەندی پەرستیاری ژنانن، کە یەکسەرە لە بەردەم مەترسیەکەدان، سەرەڕای ئەوەش بەپێی ڕاگەیاندنی ڕێکخراوی کاری نێودەولەتی (ILO) لە ساڵی (٢٠١٨) دەدا، ئەو کارانەی ماڵداری، ئاگاداری گەورە ساڵان و بەخێوکردنی منداڵان، کە زۆربەی لەلایەن ژنانەوە ئەنجامدراون وەک کاری (بێگاری، بێ کرێ)، بە ئەندازەی تێکرای کاری پیاوانە. کۆبونەوەی خێزانە گەورە عیراقییەکان لە ماڵەوە، هەموو ئەمانە پێکەوە کە دەکاتەوە، توندوتیژی نێو خیزان و کاری گەورەی ماڵداری و چاودێری نەخۆش و پەککەوتەکان و لە نێو دەسەڵاتدارییەکی کۆنەپەرستدا گیرکردووە، ئاڵتەرناتیفی تۆ بۆ قورتارکردنی ژنان لەم هەلومەرجەدا چییە؟

یەنار محمەد: ئەڵبەتە بنەبڕکردنی یەکجاری ستەم لەسەر ژنان پەیوەستە بە ئازادی کۆمەڵگە و نەمانی بارودۆخی چەوسانەوەی ئینسان کە سیستمی چینایەتی و دەسەڵاتی ئەو چینەی کە بەرژەوەندی هەیە لە پاراستنی بەرهەمی دەهێنێت. لێرەشەوە ڕزگاری ژنان و چارەسەری ناعەدالەتی و نایەکسانی و بێمافی ژنان پەیوەستە بەو خەباتەوە کە ئەم سیستمە و ئەم دەسەڵاتە ڕادەماڵێت و لە جێگەیدا سیستمێکی یەکسانی ئابوری و کۆمەڵایەتی و یاسایی لە نێوان ئینسانەکاندا جێگیر دەکات بەجیا لە ڕەگەزی نێرینە و مێینەیان وەیا ڕەنگی پێست و نەتەوە و ئاینیان. بۆیە خەباتی ڕزگاریخوازانەی ژنان بەشێکی جیا نەکراوەی ئەو خەباتە گشتییە و ئەو ئاڵتەرناتیفە ڕزگاریخوازانەیە بۆ ئازادی کۆمەڵگە لەدەست سیستمی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی و ڕژێمە کۆنەپەرستەکانی.
بەڵام ڕۆژانەش دەبێ لە خەباتدا بین بۆ وەلانی بێمافی و بەدەستهێنانی هەتا ڕیفۆرمێکیش بچوکیش لە بوارێکی سنورداریشدا کە بەمە نەک هەر زوڵم و نابەرابەری و کوێڕەوەرییەکان کەم دەکەینەوە، بەڵکو هێز و تواناش دەگرین و مەشق و ڕاهێنان و ئەزمون وەردەگرین بۆ خەباتە سەرتاسەری و گشتییەکەمان بۆ ڕزگار بوونی یەکجاری.
تا ئەو شوێنەش پەیوەستە بە بارودۆخی ئێستاوە، ئێمە بەبەردەوامی ژنان پەیوەندیمان پێوە دەکەن کە دەیانەوێت ڕزگاریان بکەین لە گوشاری دەروونی و ئازاری جەستەیی کە لەلایەن نێرینەی نێو خیزانەکانینەوە، بەرەو ڕوویان دەبێتەوە. تێبینی ئەوەمان کردووە،

پاش ئەوەی بڕیاری قەدەخەکردنی هاتوچۆ ڕاگەیانرا، ژمارەیەکی زۆرتر لە ژنان پەیوەندیان کردوە و داوای یارمەتیان کردوە، ئەمەش چونکە ئەو پیاوانەی توندوتیژی دەنوێنن کاتێکی زۆرتر لەماڵەوە دەبن و ژنەکانیش زیاتر دەکەوتنە بەردەستی ئەو کەسانەی ئازاریان دەدەن، بۆیە ئەم ڕۆژانە گوێ بیستی خۆکوژی و خۆسوتاندن و کوشتن دەبین. ئەمە هەستمان بە گوشارێکی زۆر دەکرد لەکاتی بڵاوبونەوەی پەتای کۆرۆنادا، بەڵام جگە لە ڕێنماییە تەندروستییەکان کە کۆسپی بۆ دروستکردبوین، حکومەتیش ئەمەی خستەتە ژێر فشاری یاسایی و دادگاییەوە و دەزگای موخابەرات و دوژمنانمان لە نێو دەسەڵاتدا بە بەردەوامی چاویان لەسەرمانە، ئەمە هەوڵەکانی ئەمەی سنوردار کردوە لە داڵدەدانی کەسانی تازە لە پەناگاکانمان، سەرەڕای ئەوەی مەترسی بڵاوبونەوەی نەخۆشییەکەش گوشارێکی تری بۆمان دەهێنا.
ڕوداوی خۆسوتاندنی کچە گەنجەکە "مەلاک زوبەیدی"، تراژیدیایەکی دڵتەزێن بوو. ئەمە پێشبینیمان دەکرد کە ژمارەی ڕووداوەکانی کوشتار و توندوتیژی ژنان زیاد دەکات، بێ ئەوەی ژنان هیچ دەرفەتێکی خۆ ڕزگارکردنیان هەبیت و لەو کاتەشدا کە ڕووداوەکە پێشهات، دەزگای ڕێکخراوەکەمان بۆ پێشوازی داخرابوو. بۆیە کۆبوونەوەیەکمان ئەنجامدا لەگەڵ کادرەکانی ڕێکخراوەکەماندا لە بەغدا و پارێزگاکانی تر لەڕێگەی ئینتەرنێتەوە، وە بڕیارماندا دەستبکەینەوە بە چالاکییەکانمان بۆ وەرگرتنی ئەو ژنانەی کە لەژێر هەڕەشەی ئازاردان دان و ئارامی و دڵنیاییان بۆ دابین بکەین، هاوڕای پەروەردەکردن بە ڕۆشنبیرییەکی ژنانەی شۆڕشگێڕانەوە تا نەک هەر مەسەلەکە ڕزگار کردنی خۆیان بێت، بەڵکو فرسەتیشان بۆ بخوڵقێت تا لە کەسێکی قوربانییەوە ببنە کەسێکی ڕزگارکار و بێنە مەیدانی خەبات بۆ بەرگریکردن لەژنانی زوڵملێکراوی تری ناو کۆمەڵگە.
سەبارەت بەکێشەکەمان لە دادگا، وەک هەموو کێشە هەڵواسراوەکانی تری ئەمڕۆی عێراق، کە دیار نیە بەکوێ دەگات و چۆن یەکلا دەبێتەوە. بەڵام بەردەوام دەبین لە تێکۆشانمان، لە پارێزگاریکردن لەژنانی عێراق و هەوڵدەدەین ڕووەو ئاڵوگۆڕی شۆڕشگێڕانەیان بەرین کە ببنە هەڵسوڕاوانی یەکسانیخوازی ژنانە و سۆشیالیستی، کە بزانن چۆن بەرگری نەک هەر لەخۆیان بەڵکە لەتەواوی کۆمەڵگاش بکەن.

*-—

ئەسیل ڕەمماح لە وەڵام بە پرسیاری دۆسیەی توندوتیژی دژ بە ژنان

ئەوەی وەزیری ژنانی مالیزی وتویەتی شتێکی ئاوارتە نیە، زۆرێک لە دامەزراوەکان و دەسەڵاتەکان بەتایبەت لە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست کە ژنان دەچەوسێنەوە و تائەوپەڕی توندوتیژی و پەراوێز

خستن و دەیخەنە ژێر کۆنترۆڵەوە. بەهاتنی پەتای کۆرۆنا توندوتیژی دژی ژنان بەشێوەیەکی بەرچاو زیادی کردووە و ژمارەی ژنانی خۆکوژ بەتایبەت ئەوانەی کۆرەنتینەش دوبارە چەوسانەوەیە بسەریانەوە زۆر زیادی کردووە.
ئەڵبەتە پێش کۆرەنتینەش ژنان لە عێراقدا بە شێوەیەکی بەرباد هەر چەوسێنراونەتەوەوە. ژنان لە ژێر باری دەسەڵاتی دابونەریتی خێزانی و عەشایەری دواکەوتووانەدا ناڕاندویانە کە دەستی پیاوی ئاوەڵا کردۆتەوە بە داسەپاندنی بێ مافی و چەوسانەوە بەسەر ژنان و ئازاردان و تەنانەت کوشتنیشیان، وەهیچ ڕێکار و یاسایەکیش نیە بۆ پاراستنیان و بەرگریکردن لە مافەکانیان. وە تا ئەو شوێنەش دەگەڕێتەوە سەر باری ئابووری نایەکسانیەکی گەورەش هەیە لە کرێ ژنانی کرێکار.
ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر توانی ئاڵگۆڕێک لە هەلسوڕانی ژنان دروست بکات و ئاسۆیەکی پرشنگداری بەڕوودا کردنەوە، بەشداری ژنان لە خۆپێشاندانەکان و ڕاپەڕینەکەدا زۆر بەرچاوبوو بەڕادەیەک کە لە مێژووی عێراقدا یەکەمجار بوو کە ڕێپێوانی ژنانە لە پارێزگا جۆراجۆرەکانی عێراقدا سەر هەڵبدات بەتایبەت لەو پارێزگایانەدا کە ڕەوت و هێزە ئایینی و عەشایرییە کۆنەپەرستەکان دەستیان بەسەردا گرتووە. بەم شێوەیە بەشداری ژنان ڕۆڵێکی کاریگەری گێڕا لە پێشڕەوی ڕاپەڕین و قوڵبونەوەی، ئەمەش مەترسی جددی لەسەر ژیانی ژنانی هەڵسوراو دروستکرد، بەجۆرێک هەندێک لایەنی حکومەتی و هێزە میلیشیا سەرکوتگەرەکانیان هەڵسان بە گرتن و فڕاندنی ژمارەیەکی زۆر لە بەغدا و پاکتاوکردن و ترۆر کردنیان.
توندوتیژی ئاراستەکراو لەدژی ژنان لە حاڵەتی زیادبوون دایە و هیچ گۆڕانێک لە سیستەمی کۆنەپەرستی لە عێراقدا ڕووینە داوە. هیچ مافیکی ژنان چ لەسەر کار و چ لە نیو خێزان دا بەدەست نەهاتووە. بە نسبەت ژنان ئەو کارانەی لە نێو ماڵەوە ئەنجامی دەدەن، دەتوانین بە کۆیلەی کار ناویبەرین، چونکە بە جۆرێک زۆربەی ژنان ناچارکراون ئەو کارە بەشیوەی ڕۆژانە بکەن هەر لەبەیانی یەوە تا ئێوارە کە بەردەوام لەژیر زەبری ئازاری جەستە و دەرونی دان بەهۆی دەرهاویشتەی ئەم کارەوە کەلەبەرامبەریدا هیچ کرێ یەک وەرناگرن.
هیچ جۆرە چاکسازییەک لە هەلومەرجی ژنان لەعێراقدا سەرناگرێت و دەستڕاگەیستن بە ئازادی و یەکسانی بەبێ ڕوخاندنی ئەم ڕژێمە سیاسیە دواکەوتووە و دامەزراندنی دەسەڵاتی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و لە شوێنیدا و هێنانەدی سۆشیالیزم..

پرسیار: لەژێر گوشاری جەماوەری ناڕازی و ئاپۆڕەی خۆپیشاندەرانی

گ□□□انەکان، چینی سیاسی دەسەڵاتدارلە عێراقدا بە قەیرانێکی قووڵدا بۆ دوبارە بیناکردنەوەی دەوڵەتدا تێدەپەڕێت. ئیسلامی سیاسی لەکاتی پەیدابوونیەوە لەنزمترین ئاستی نفوزی سیاسی لە نێو جەماوەردایە و ل□ نێو نەفرەت و بێزارییەکی گشتیدایە و لە پوکانەوەی بەردەوامدایە. بەشبەشێنەیی تائیفی و نەتەوەیی کە پێکهێنەر و شوناسی دەوڵەت بوو، لەگەڵ فەساد و گەڕانەوە بۆ دواوە و کوشتار و وێران بوون و شەڕی نێوخۆیی پێکەوە فرچەکەیان گرت. پێش کۆرۆنا ئەوان گرەویان لەسەر کات دەکرد، کۆرۆنا دەرفەتێکی بەنرخی بۆ سازدانەوەی هەیکەلیان پێدان، وەک دیاری ئاسمانی بۆیان و بەهەلەداوان دەیانەوێت خۆیان لە شێوەی دەوڵەتدا ڕێکبخەنەوە. بەبۆچوونی تۆ چینی دەسەڵاتداری ئێستای عێراق، لەگەڵ و دوای کۆرۆنا دەتوانیت جەماوەر لەئامانجی ڕوخاندنی سیستەمی سیاسی و تێکوپیکدانی بنچینەکانی کاری سیاسی (١٧) ساڵی ڕابردوو پاشەکشە پێبکات و سەرکوت بکات و جەماوەر بە هەندێک چاکسازی ئابووری و سیاسی و خزمەتگوزاری ڕازی بکات؟ وە چ هەنگاوێک گرنگە بۆ ئەوەی ئەم سیناریۆیە پێش نەیەت و شۆڕش بەرەوپێش بڕوات؟

ئەسیل ڕەمماح: بەڵێ، بەکردەوە قەیرانی پەتای ک□ر□نا کاتێک هات دەریچەیەکەکی ئومێدی کردەوە بۆ تاقمی دەسەڵاتدار و ڕژێمی سیاسی بەغدا کە لەسەر بنچینەی پشکپشکێنەی تائیفی و نەتەوەیی ڕاوەستاوە. پاش ئەوەی ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر گورزێکی کوشندەی وەشاندە ئەو پڕۆسە سیاس□ی□ی کە لەلایەن ئەمریکاوە بەڕێخرابوو بۆ ئەم تاقمەی کە پێکهاتووە لە حزبەکانی ئیسلامی سیاسی و هاوبەشەکانیان لە ناسیونالیزمی کوردی و عەرەبی پڕۆ ئەمریکی و هەر خەریکی تاڵانی سەروەتوسامان و کوشتاری جەماوەر بوون، وە پاش ئەوەی هەموو هەوڵە سیاس□ی□کانیان بە بونبەست گەیشت و قەیرانەکانیا قوول بونەوە بەشیوەیەکی زۆر گەورە، وە دوای ئەوەی کە هەموو وەرەقەکانی ئەم توێژە لە دەستیاندا سوتان و بێتوانابوون لەسەر کوتی جەماوەر لەڕێگای هێزە ئەمنیەکانیان و میلیشیاکانیانەوە، هاتنی کۆرۆنا بووە بوو بە نیعمەتک بۆیان.

ل□ بەرامبەردا گەڵیک کار و ئەرکی گەورە چاوڕیی جەماوەری ڕاپەڕیووە کە پێهەڵسن ل□ پێناو سەرکەوتنی ڕاپەڕینەکەدا و هەڵەکانی پێشوویان تێپ□□□ن□ن و بەسەر کەموکورڕیەکانی ڕابردوویاندا زا□ب□ن کە گرنگترینیان، ئەوەیە کە جەماوەر بەو شێوەیە ڕێکخراو نیە کە بتوانێت ڕووبەڕووی ئەو دەسەڵاتە ببیتەوە کە سەرکوتیان دەکات. سەرەڕای بانگەوازیش بۆ ڕێکخراو بوون لە ناوخۆی گۆڕەپانەکانەوە لە لایەن بڵاوکراوەی (ژنانی ڕاپەڕین) و (دەنگی ڕاپەڕین) و ڕۆژنامەی

الغد الاشتراكى بۆ پێكهێنانى دامەزراندنى شوراى جەماوەرى شۆڕشگێڕ، بەلام كاريگەرى ئەم بانگەوازانە لە ئاستى داواكراودا نەبوون. ئەگەر ئەم شورايانە لەسەر ئاستى پارێزگا ڕاپەڕيوەكاندا لە ناوەراست و خوارووودا پێك بهاتبا، ڕاپەڕين بەم ڕۆژە نەدەگەيشت.
بەهەرحاڵ، دەرفەتى مێژوويى ل□ بەردەم جەماوەردا هەر لە ئارادا يە چونكە قەيرانى دەسەڵات بەردەوامە و ڕۆژانە قووڵتر دەبێتەوە. لەگەڵ دابەزينى نزخى نەوت و زيادبوونى ژمارەى بێكاركردنى كرێكاران و پەرەداربوونى قەيرانى ئابورى لەهەردوو ئاستى جيهان وعيراقيدا، كۆتايى ئەم دەسەڵاتە گەندەڵە نزيكتر دەكاتەوە، بۆيە پێويستە لەسەر جەماوەر خۆيان ئامادە بكەن و دەستبەكار بن بۆ خۆڕێكخراو كردن لە شورا شۆڕشگێرييەكانياندا لە سەر ئاستى پارێزگاكاندا، بەتايبەت وا چاوەڕوان دەكرێت خۆپيشاندانى گەورە دەست پێبكرێتەوە لە دواى كۆتايهاتنى كەرەنتينە. بەڕاستيش ئێمە ئێستا شايەدى هۆشيارى بونەوەيەكى زۆرترى جەماوەرين بە ئەزمون وەرگرتن بە درێژايى شەشى مانگى ڕاپەرينەكە.

دژەباوەکان لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا … خالید عەبدل

بەر لە گشت

سەرەتا بەر لە هەر وشەیەك بەكار بێنم دەڵێم : بەلای منەوە قسە كردن لەسەر شیعر كارێكی ئاسان نییە ،شیعر سركە ، بە ساناي خۆی بەدەستەوە نادات ، زوو دەستەمۆ نابـێت . پێویستی بەسەرنج و تێڕامانی وردەو پشوو درێژی دەوێت .بەجارێك و دوو جار خوێندنەوە ناگەیت بە ئاقاری مەبەست و ویستی شاعیر هەتا بە ناوەڕۆكی شیعرەكە بگەیت .

پێویستە باسێك و پێناسەیەكی (دژەباو) بكەین . هەموو قسەو هەڵسوكەوت و كردەوەو داب و نەریت و یاساو رێساگەل□□ك كە لەهەر كۆمەڵگایەكدا هەبن و خەڵكەكە پەیڕەوی لێ بكەن ، ئەوانە شتە باوەكانن . هەركەسێكیش دژی ئەوانە بێت ، پەیڕەویان نەكات ، ئەوا پێی دەگوترێت (دژە باو) ….

[بۆ درێژەی بابەت کلیکی ئێرە بکەن ......]

پاڵەوانسازی لە ڕۆمانی کوردیدا (باڵەندەکانی دەم با) ی عەتای نەهایی وەک نموونە.... پێشڕەو عەبدوڵڵا

دروستکردن و خوڵقاندنی پاڵەوان، کارەکتەر، بەتایبەت (پاڵەوانی سەرەکی -شاکەس) گرنگترین و سەرەکیترین خاڵە لە نووسینی ڕۆماندا، چونکە شاکەس هەر بەرپرس نییە لە ئاڕاستەکردنی ڕووداو و گۆڕینی ڕەوتی گێڕانەوە و یەکلاییکردنەوەی ڕووداوە سەرەکییەکان، بەڵکو بەدیوێکی ناڕاستەوخۆ و ژێرەوانەکەشدا، دەربڕی ڕوانین و جیهانبینی نووسەرە، واتە شاکەس، ئەو وێنە ئایدیاڵییەیە، کە نووسەر بەشێکی زۆری بیر و دیدەکانی، لەوێوە پەخش دەکات. جا نووسەر پێ بزانێ، یاخود نەزانێ، شاکەس دەربڕی ماکی بیرکردنەوەیەتی، چونکە قسەکردنی نووسەر لە ڕێگەی کارەکتەرەکانییەوە، خەون بینینی نووسەرە و خەونیش هەمیشە ڕایەڵەی بە نەست و جیهانی شاراوەوە گرێداوە، کەمتر لەگەڵ واقیع و شتە ئاشکراکان مامەڵە دەکات. لە ڕاستیدا باسکردنی کەس و شاکەس و هەموو تەمەکانی پێویست بەم باسەوە، قسەی زۆر هەن و کتێبی باشیش هەن، کە هەموومان دەتوانین وەدەستیانبخەین، ئەوەی من دەمەوێت لێی بدوێم، ئەوەیە، ئایا پاڵەوانەکانی نێو ڕۆمانی کوردی، چ جۆرە پاڵەوانێکن؟ ئایا پاڵەوان هەڵگری دید و فەلسەفەیەکی دیارکراوە؟ ئایا ڕۆمانی کوردی سەرکەوتوو بوە، لە وێناکردنی پاڵەوانێک، کە جیاوازبێ لەو ڕەوتە گشتییەی پێناسەی بۆ شتەکان هەیە؟ ئەگەر پاڵەوان نمایندەی ئاستی تێگەیشتنی نووسەر بێت، تێگەیشتنی نووسەری ئێمە چ جۆرە تێگەیشتنێکە؟ تێگەیشتنێکی تایبەت و جیاوازە لەو تێگەیشتنە گشتییەی بۆتە ڕۆشنبیری گشتی؟ یان تێگەیشتنێکی قووڵ و خودان فەلسەفەیەکی دیارکراوە بۆ ژیان و

ماناکانی؟ ڕۆمانی باڵندەکانی دەم بای عەتای نەهایی، یەکێکە لەو ڕۆمانانەی لەم دەساڵەی دواییدا دەنگدانەوەیەکی باشی بەدوای خۆیدا هێنا.

ئەگەر ئەمە لەڕوانگەی پاڵەوانسازییەوە، لەم ڕۆمانە بڕوانین و دیقەت لەوە بدەین کە کەسی پاڵەوان چۆن وێناکراوە، کە دواتر دەشبێتە ئەوەی لە خەیاڵدانی عەتادا، ڕۆشنبیر و مانای ڕۆشنبیر هەمان ئەو وێناکردنەیە کە پاڵەوانەکانی لە خوڵقاندوە، کەسێتی…میهرەبان… کە یەکێکە لە شاکەسەکانی ئەم ڕۆمانە، دوای ئەوەی حەزی دەچێتە کچێک، بەناوی ئەفسانە و دواتر تێکەڵی سیاسەت دەبێت و بەو هۆیەشەوە ناچارە وڵات جێبهێڵێ، پاش زیاتر لە بیست ساڵ دەگەڕێتەوە، هەمان شاری خۆی و دەیەوێت، چیرۆکی یەکێک لە عاشقەکانی شارەکەی خۆی بنوسێتەوە، بە نێوی فەرهاد، کە ئەویش عاشقی کچێکە بەناوی کاڵێ و ئەویش خوێندکارە و بەهۆی کاری سیاسییەوە بە قاچاغ دەژیت، ئەگەر سەیری سیماکانی ڕۆشنبیر بکەین، لە دیدگای عەتاوە، دەبینین وێنەی ڕۆشنبیر لەم خاڵانەی خوارەوە کورت دەبێتەوە:

١.ڕۆشنبیر کەسێکە کتێب دەخوێنێتەوە.
٢.ڕۆشنبیر جارجار مۆسیقاش دەژەنێ وەک کەسایەتی ناسری.
٣.ڕۆشنبیر، خەریکی نیگار کێشانە،
٤.ڕۆشنبیر هەمیشە کاری سیاسی دەکات.

بەکورتی ڕۆشنبیر، یاخود باشترین و کامڵترین کەس، لە جیهانبینی عەتادا، ئەوەیە مرۆڤ عاشق بێت و بخوێنێتەوە و بنوسێت و خەریکی هونەرەکان بێت،،،، واتە تێگەیشتنی عەتا بۆ کەسی جیاواز و ڕۆشنبیر و کامڵ، ئەو وێنانەیە کە باسمانکرد. ئەم جۆرە تێگەیشتنە، تێگەیشتنێکی قوڵ و ورد نین و سەر بەوە نین، کە عەتا توانیبێتی خاوەن دیدێکی تایبەت بێت بە ژیان، یان سەر بە فەلسەفەیەکی جیاوازبێت، بە ژیان، بۆیە پاڵەوانەکانی، پڕن لە بێ هودەیی و نیگەرانی و شکست…بەجۆرێک میهرەبان، وەک کەسایەتی سەرەکی ڕۆمانەکە، بەهۆی ئەو سیفەتانەی هەیەتی و ڕۆشنبیربووە و لە هەندەرانیش گەڕاوەتەوە، ئەمە وایکردووە کە کەسێکی کۆمەڵایەتی نەبێت و هەمیشە دورە پەرێزبێت، لەهەموو ئەو حیکایەتانەی لەماڵەی باوکی و ماڵی مونیرەی خوشیکدا دەگوزەرێن، بەڵام نەشیتوانیوە بگاتە ئاستێک، ئەو سیستەمە کۆمەڵایەتییە، تێپەڕێنێت و سیستەمێکی تر بەژیان بێنێتە ئاراوە، بۆیە هەمیشە کەسایەتییەکی خەمۆک و دەتوندی هەیە، چونکە بەڕاستی بە لانەیەکەشی ئەوەیە، لە سیستەمە کۆمەڵایەتییەکە هاتۆتە دەر، بەڵام ماڵی تری نییە، بۆ ژیان.

کەسایەتی فەرهادیش، هەروەک میهرەبان، ئەویش لە گەڵ کۆمەڵگەکەدا ناژیت، واتە هەمــوو خەون و خەیــاڵی، مژۆڵــی کتێــب و سیاســەت و وێنەکێشانە، بۆیە دواجــاریش کــاڵە بەجێیــدەهێڵێت و ســەری خۆی هەڵدەگرێت، تا کاڵە خۆی دەسوتێنێ. لەولاوە ناسری تار ژەن، دوای لەدەستدانی ئەفسانەی ژنی، شێت دەبێت، واتە هەموو شاکەسەکان، وێنەی کەسی ڕۆشنبیر و کامڵن لە خەیاڵی عەتادا، بەڵام چون عەتا هێشتا نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی، وێنای سیستەمێکی تر بکات، کە هەمان ئەو سیستەمە نەبێت، دواجاریش ناتوانێ و ناشزانێت چی لە ئایندەی پاڵەوانەکانی بکات. ئەم پێودانگەی لێرە باسی دەکەم، دەتوانین بەشێکی زۆری ڕۆمانی کوردی پێ بخوێنینەوە. ڕۆمانی کوردی تەنها توانیویەتی یاخی ببێت و نا بکات، لەو سیستەمەی پێی ڕەوانەبووە، بەڵام ڕۆمانی کوردی خاڵییە لە فکر، خاڵییە لە وێناکردنی شاکەسێک کە خودان پەیامێکی کامڵ و تەواو بێت. شاکەس لە ڕۆمانی کوردیدا، تەنها بەدیوە یاخییەکەیدا جوان و پڕ مانایە، بەڵام کاتێک داوای ژیان و ئاشتی لێبکەیت، دەستەو وەستانەو تەنانەت ناتوانێ ڕکابەری هێزە کۆمەڵایەتییەکش بکات، چونکە یاخیبونەکەی، پڕۆسەی پێبون و تێگەیشتن نییە، بەڵکو حاڵەتێکی سایکۆلۆژی وەڕسییە و هاوارێکە و بەس. بانگێکی جدی نییە بۆ ژیان.
تەنانەت پێگەی ژنی ڕۆشنبیر لای عەتا، ژنێکە کە شیعر دەنوسێت و گوێ ناداتە ئەوەی عاشقە پیاوێکی بەتەمەنە و عاشق دەبێت. ئەویش لەبەر ئەوە نا، ئەو پیاوێکە جیاواز و پاڵەوانێکە، ئەتوانێ لەگەڵی بژی، بەڵکو بە تەنها لەبەر ئەوەی دەنووسێت و بەرهەمی هونەری هەیە. خۆ ئەگەر سەیری واقیعەکەش دەکەیت، هەمان یاری و وێنەمان دێتەوە پێش. بەڕاستی ڕۆمانی کوردی جگە لەوەی خاڵییە لە پەیام و دیدگا، بەدیوێکیشــدا بۆ گەنجــان و تــازە لاوان، دڵخۆشکەر نییە و زەرەری زیاترە لەسود، چونکە لای کچان و ژنان، وێنەی پیاوی ڕاستەقینە، ئەوەیە هونەرمەنــدبێت و لای پیــاوانیش ئەگەر ویســتیان جیــاوز بــن، دەبێت لانی کەم نووسەر و مۆسیقار و هونەرمەندبن. ئەمەش هەمووی وابەستەی ئەو دیدە کۆنسەرڤاتیڤەی عەتایە، بە چەمکی ڕۆشنبیر و کامڵ بوون. ئەگەر ئەمە پێمان وابێت تەنها نووسەران و دکتۆر و پسپۆڕ و هونەرمەنــدەکان ڕۆشنــبیرن، ئەی چۆن داوای ڕۆشنــبیربوون لەخەڵکی سادە و کاسب بکەین؟ بۆچی لەمەیان بکەین، کەسی ڕۆشنبیر کەســێکە، هەمیشە ئامــادەیی ئەوەی تیــایە بگۆڕێــت و بــاشتر ببێــت. ئامــادەی ئەوەی تیــایە بیرکــردنەوە کۆنەکــانی فڕێبــدات و هەمیشە لەخەمی باش بووندا بێت. ڕۆشنبیربوون، هیچ پەیوەندیەکی بە نووسین و بڕوانــامەو مۆســیقا و هــونەرەوە نییە بە تەنهــا، ڕۆشنــبیربوون، بازنەیەکی فراوانە و هەموو کۆمەڵگەی تێدایە، نەک چینێکی تایبەت.

ئەدەب وەك راوچییەکی شارەزا پێش فەلسەفە هەوڵی کەشفکردنی رۆحی سەردەمەکە دەدات و ئاشکرای دەکات و وێنای راستەقینە دەخاتەوە، هەروەك چۆن سێرڤانس پێش هۆسرڵ و هایدگەر گوزراشتی لە رۆحی ئەوروپی کردووە. #

پێشرەو عەبدوڵڵا

بڕوانە:

ميلان كونديرا، فن الرواية، مركز الثقافى العربي، الطبعة اولى، مغريب، 2017، ص 12

وردەکاریی ڕۆمانی خەیاڵی زانستی- بەشی چوارەم- … د. گۆران سەباح

نووسینی ڕۆمانێکی باشی خەیاڵی زانستی (خەز) پڕۆسەیەکی ئاسان نییە. نووسینی ژانری تری ڕۆمان جارێک ئەستەمە، هیی خەز دوو جار. وەڕای گرێ و کارەکتەر و نووسینی باش، کە توخمەیلی هەموو ڕۆمانێکی باشن، خەز زیاتری گەرەکە.
بیرۆکە. جوانیی خەز بیرۆکەکەیەتی (ئیستیان، ٢٠٠٨). پێش نووسین هەندێ پرسیار لە خۆت بکە. پرسیاری سادە یان ئاڵۆز. چی دەبێت ئەگەر زانست بتوانێت سەری مرۆڤێکی تازە مردوو لە مرۆڤێکی زیندوو بچێنێت؟ چی دەبێت ئەگەر دەرمانی گەنجبووەوە دروست بکرێت؟ چی دەبێت ئەگەر زەوی دوو سانتیمەتر لە خۆر نزیک بکەوێتەوە؟ سەتان پرسیاری تر. بۆ نموونە، (نێتوۆرک ئیفێکت)ی وێڵز مارسا (٢٠٢٠) باس لە جیهانی رۆبۆتی بکوژ و مرۆڤ دەکات. چی دەبێت ئەگەر ڕۆبۆت وەک مرۆڤ هەست و جەندەری هەبێت؟ خەزنووسی (ئەنیمی) کەی ئیسن دەڵێ بۆ پرسیاری نائاسایی دەست پێ بکە.
توخمی چیڕۆک. گرینگە بیرۆکەیەکی باشت هەبێ، بەڵام مەرج نییە چیڕۆکەکەت باش بێ (رەیمۆند، ٢٠١٠). پێچەوانەکەشی ڕاستە. رەنگە چیڕۆکەکەت باش بێ، بەڵام بیرۆکەکەت هەو نەبێ. بۆ نموونە،

(دواهەمین دابەزینی شەوی عیسا)ی شەرزاد حەسەن بیرەکە و چیرۆکەکەش هەند سواوە تامی ئەدەب نادات.

سەبارەت بە چۆنی ئەمان ئەم پرسیارانە لە خەت بکە: ژیانی پاڵەوان (پرۆتاگۆنیست) چۆن دەبێ؟ گۆڕانەکان چی دەبن، کێشە و خەمی چی دەبن؟ گرێیەکە لە کوێ و چۆن دەست پێ دەکات؟ ئەی کۆتاییەکەی؟ لە دنیای خەز، دەبێ توخمەیلی گۆڕانەوەی چیرۆک لەچاو بکەی، وەک کات و شوێن، کارەکتەر، گرێ، تەوەوانینی گۆڕانەوە، کەوانەی گۆڕانەوە و تاد.

کات و شوێن. دەبێ شوێنەکە سەرنجڕاکێش بێت، نەک لە واقیع، لە نەو جیهانی چیرۆکەکە (ئیستیان، ٢٠٠٨). با خەزەکەت لە گەڕەکی عارەبان بێت، بەو زانست لەوە سەرەتان چاک بکاتەوە و خەڵکی بە تەلەپۆرت بنێرێتە سەر مەریخ، سەرنجڕاکێشترین شوێن دەبێ. یاسا و سیستمی شوێنەکە گرینگە. ئەگەر کات رابردوو بێ، دەبێ شارەزای ئەو سەردەمە بیت، لێی بکۆڵیەوە و لەسەری بخوێنەوە. ئەگەر ئایندە بێ دەبێ بە پێی ئەو کات و ئەو سەردەمە حسێبی هەموو شتێک بکەی. ناکرێ لە ٢٠٧٠ خەڵک هێشتا ئایفۆن بەکار بێنن.

کارەکتەر. بۆ نموونە: پاڵەوان و دوژمنەکەی (پرۆتاگۆنیست و ئەنتاگۆنیست). کەسایەتیی پاڵەوانەکە، سیفەت و رەفتار و شێوەی. کێشەکانی. چیرۆکەکەت خۆش دەبێ ئەگەر پاڵەوانەکەت بە دار و بەردا بدەی، تووشی هەڵوەستی سەختی بکە، با ناخۆشترین ئەزموون تاقی بکاتەوە. کاردانەوەی لە کاتی شکستدا چۆنە؟. چۆن بەسەر ململانێکانیدا زاڵ دەبێ؟ بە هەمان شێوە، ئەنتاگۆنیست دەبێ بەهێز بێ و سەرئێشەی چاوەڕواننەکراو بۆ پاڵەوان دروست بکات (تەم، ٢٠٠٠). بە کورتی، نابێ دەت بە کارەکتەر بسووتێ و وەک بووکەشووشە مامەڵەی لەگەڵدا بکەی.

گرێ. بۆ نموونە: گروپێک دەچنە مەریخ تا چەند سەگێک لەوێ بەخێو بکەن، گرێی ئەمە چۆن دەبێ؟ بەو گروپەکە سواری کەپسوولێک بن و لەوێ دابەزن و دەست بکەن بە بەخێوکردنی سەگ، ئەوا هیچ گرێیەک لەوێدا نییە. گرێ دەبێ تژی بێ لە سەراوژێربوون، پێچ و پەنا و هەڵکشان و داکشان و گۆڕانی لەناکاو. گرێیەکە لە رووداوی یەکەمەوە دەست پێ دەکات. هەرچی دوای رووداوی یەکەم روودەدات دەبێ خزمەتی گرێیەکە بکات (کارل، ٢٠٠٠). گرێیەکە گەیشتنە بەوێ و بەخێوکردنی سەگەکانە بە سەرکەوتوویی.

ململانێ. ئەو کێشانەن دەبنە پێش گرێیەکە. کێشەی دیاریکردنی سەگەکان، کێشەی چوون، دابەزین، کەشوهەوای سەر مەریخ. کە نازانن سەگەکان لەوێ نابن بە دڕندە؟ دەبێ شتێکی لەو جۆرەش روو بدات. من بم وای لێ دەکەم: سەگەکان بەرگەی تیشکی خۆری ئەوێ ناگرن، وردە

وردە کار لە مەشکیان دەکات دەبن بە دەندە. زاناکانی ئەوە هەمووی دەخەن، یەکیان نەبێ. ئەو کەسەش خۆی دەشارێتەوە و پەیوەندی بە سەر زۆوی دەکات و زاناکان پێی دەڵێن چ جۆرە دەرمانێک دروست بکات تا سەگەکان لەناو ببات و بگەڕێتەوە. ئافرەتێک بە ئەو ڕۆڵە هەڵدەبژێرم، بێزار بووین بە دەست پاڵەوانی پیاوی سەر گەورە گەورەی ناشرین!

تەمە. واتە چیرۆکەکەت لە بارەی چییە؟ راستە خۆز لە لایەنی زانستی تەدایە، بەڵام دەکرێ لەتەک تەمای زانستی، تەمای مرۆییشی تەدا بێ (برایەن، ٢٠٠٢). خۆز واتە تاقیکردنەوەی مرۆڤ لە پێشکەوتنی زانست و پێشهاتی چاوەڕواننەکراودا (ڕەیمەند، ٢٠١٠).

دروستکردنی جیهان. لەم لینکەدا سەیری باسی دووەم بکە، بە وردەکاریی جیهانی خۆز گەرینگە.
https://www.zamenpress.com/Details.aspx?jimare=26430

کەوانەی گێڕانەوە. ئەویش چەند توخمێکی هەس: دەسپێک، جیهانی پێش ململانێ. پەیدابوونی کێشە، لووتکە (کلایماکس). دنیای پاش لووتکە. چارەسەر/ ئەنجام، ئەویش کراوەیە یان داخراو (کارل، ٢٠٠٠).

دەسپێکی سەگەکانی بێت، هەڵبژاردنی سەر مەریخ دەکرێ ئامادەکاری بێت، ستاف، سەگەکان، دروستکردنی کەشتییەکی تایبەت، مەرجیش نییە زۆر درێژ بێت. سەتان دەسپێکی تر هەن. لووتکە دەکرێ بەدەندەبوونی سەگەکان بێ، یان کاتێ ستافەکە دەخەن.

دەنگ/تێڕوانینی گێڕانەوە (پۆینت ئەف ڤیو): ئەم پرسیارە لە خۆت بکە. ئەم چیرۆکە هی کێیە؟ کێ دەیگێڕێتەوە. دەبێ لە سەرەتاوە بڕیار بدەیت. کەسی یەکەم، کەسی دووەم، کەسی سێیەم. کەسی سێیەمیش دەبێتە گشتگیر (ئۆمنیسنت)، واتە حیکایەتخوان هەموو شتێک دەزانێت، ئەوەکەی تر سنووردارە (لیمیتید)، واتە لە دیدی یەک کارەکتەر دنیا دەتە بینین و گێڕانەوە (کارل، ٢٠٠٠). لە دنیای ڕۆمانی پۆستمۆدێرندا گێڕانەوە بە دەنگی کەسی سێیەمی سنووردار باوە. دەکرێ ئەو ئافرەتەی دەمێنێتەوە چیرۆکەکە بگێڕێتەوە، یان فرە دەنگ بێ، چەند کارەکتەرێک بیگێڕنەوە، یان دەکرێ کەسی سێیەم بێ. هەر دەنگێک بێ، خۆش بیگێڕەوە.

ستایل. وەک پێنجە مۆرە، ستایلی هیچ نووسەرێک بەوی تر ناچێت. چەندێتیی بەکارهێنانی سینتاکس، دەنگ، ئامرازی ئەدەبی (ڕەوانبێژی) وەک خوازە و مێتافۆر، هیومەر لە خۆنووسەکەوە بە ئەوی تر جیاوازە (ڕەیمەند، ٢٠١٠). چەندێتیی داڕشتن، بەکارهێنانی وشە، دەمەیلی ڕۆمانی وەک رابردووی سادە و بەردەوام و تەواو و دوور، رانەبردووی سادە و بەردەوام و تەواو و تاد. سەت کەس لە هەمانکدا کە بکەوە، داوایان لێ بکە باسی چالێنان بکەن. چایەکە لە دەنەن،

بەڵام گەڕانەوەی هیچیان بەوی تر ناچێت. ئەوە ستایلە. چیرۆکی سەگەکانی سەر مەریخ بدە سەت ڕۆمانووس، هەر یەکە بە شێوازێک دەیگێڕێتەوە.
ڕۆمانی بێزارکەر زۆرن، بەڵام بە ڕەچاوکردن و پڕاکتیزی ئەم وردەکاریانەی سەرەوە دەتوانی خۆزێکەت بەتام بکەی. لە دەرفەتێکدا، بە زنجیرە وتارێک باسی کەمێکی ڕۆمانی بێزارکەرتان بۆ دەکەم. ئێستە ڕۆمانێک دەخوێنمەوە، خەماڵییە و بە حسێبی نووسەرەکە شاکارە. هەتا پێنج بەشم لێی خوێندەوە دە جار وازم لێی هێناوە و لێی هەڵاتووم. سەردەمی مەتا مۆدێرنە، بەسە ئیتر.

گۆران سەباح دکتۆرای لە بواری ڕۆژنامەوانی و نووسیندا هەیە لە زانکۆی کانزەس لە ئەمریکا. سێ ڕۆمانی (شاخوێنبەری سەرکردە، ترس و ڕق، دووی سوور) بە ئینگلیزی و کوردی چاپ کراوە. سکۆلەرەی فوڵبڕایتەرە، هەڵگری خەڵاتی باب سیگمان و کاندەر پیکەتی ئەمریکییە لە بواری ڕۆژنامەوانی و نووسیندا.

-________________

سەرچاوەکان:

Brian Attebery. Decoding Gender in Science Fiction. New York: Routledge, 2002.

Carl Freedman. Critical Theory and Science Fiction. Wesleyan University Press, 2000.

Istvan Csicsery-Ronay, Jr. The Seven Beauties of Science Fiction. Wesleyan, 2008.

Raymond Williams. Tenses of Imagination: Raymond Williams on Science Fiction, Utopia and Dystopia. Ed. Andrew Milner. Frankfurt am Main, Oxford and Bern: Peter Lang, 2010.

Tom Moylan. Scraps of the Untainted Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia. Boulder and Oxford: Westview Press, 2000.

بەفرێکی زۆر.. لە پاشخانیی شیعردا کۆڵەکە بووە… نەجمەدین سادق

لەناو ئێمەی کوردا وشە هیچ بەهایەکی نەماوە، جونکە سیاسییەکان حەیایان نەماوە. رۆژانە هەزار رەخنەیان لیدەگیرێت مێش میوانیان نییە. رۆژانە خەڵك بە ناحەق دەکوژرێت کەس نایەتە دەنگ. ئیتر چۆن زەوق و سەلیقەی خوێندنەوەو ئەدەبیان لە شوێنی خۆی دا دەمێنێت و خەڵکانێك تاقەتیان دەبێت وتوێژی بابەتی شیعری کوردی هەنووکەیی بکەن؟

من دەزانم ئەم نووسینە هەر سەریێشەو کات کوشتنی خۆمە. هەرچەندە تا ئێستا بۆ خزمەت شاعیری ناسراو ماردین ئیبراهیم نەگەیشتووم، بەڵام لە روانگەی نووسینەکانیەوە دەتوانم دووربەدوور وەك خوێنەرێك بڕیار بەسەر رەهەندە جۆراوجۆرەکانیاندا بدەم، ئەمەش مافێکی رەوای خۆمەو وەك چۆن مافێکی رەوای ئەویشە بێتە دەنگ و سەرنجی خۆی لەمبارەدا دەربڕێت.

لێرەدا وەك موتابەعەرەکی شیعرەکانی ماردین ئیبراهیم سەرنجی دوا شیعری ئەو شاعیرەم دا بە ناونیشانی (بەفرێکی زۆر لە ئیگزیتەر باریبوو) لە گۆڤاری رامانی ژمارە (٢٧٤) بڵاویکردبووەوە، بەڵام دەمخواست نە بینووسیایە و نە بڵاوی بکردایەتەوە، بۆچی؟ ئەویش لەبەر هۆیەکی سادەو ئاسان کە هیچ لایەنێکی تازەی تیا نییە بە بەراورد بە شیعرەکانی تری و لێرەشدا وتوێژی ئەم حەقیقەتە دەکەین.

کەواتە وەك هەندێك ناڵێم ئەم شیعرەی ماردین کاریگەری شیعرەکەی دلاوەر قەرەداغی لەسەرە کە لە ژمارە ٥١ ی ١٤/١/٢٠٢٠ ی رۆژنامەی زەمەندا بڵاوی کردبووەوە لە ژێر ناونیشانی (بەفرە ئەبارێ لە چیا) و تیایدا دەڵێت:

بەفر پرووشە دەکا لە چیا
دونیا دەکاتە ئێوارەی خۆی
وەك سەما بکا

بەڵکو ئەو پرسیارەم لەسەرەتادا لا دروست بوو کە بۆچی (ئیگزیتەر)؟
بەڵێ

ئیگزیتەر شارێکی مێژوویی و بە پێی نەخشە دەکەوێتە ناوچەی دیڤەنی وڵاتی ئینگلتەراوە، لە کاتێکدا سەدان ماڵباتی کۆڵبەران رۆژانە سەد جار دەمرن و دەژێیەنەوە کە دوعا دەکەن لەسەر سنوورەکان و لە

ناو بەفردا رۆڵەکانیان رەق نەبنەوە یان نەکوژرێت، ئەمە خەمێکی رەسەنی هەڵقوڵاو لە ناوجەرگەی تراژیدیەکانی میللەتی کوردەوەیە، ئایا هەموو ناوێکی نامۆ بە خوێنەران دەبێتە هۆی ئەوەی شیعر بایەخدار بکات؟ ئەمەش رەنگە لە لاوازیی کەسایەتی تاکی رۆژهەڵاتییەوە سەرچاوە بگرێت و کە هەموو هێزو پێزو پێشکەوتنێك لە رۆژئاوادا دەبینێت□و□ خ□ی لەیاد دەکات.

دواتر گەر بێینە سەر بابەتێکی تەکنیکی سەبارەت (بەفر لە ئیگزیتەر) لەناو ئەم شیعرەدا، دەبێت بپرسین ئایا ئەو گرنگی و بایەخەی هەیە (وەك بەهای شیعریی) کە نەك ببێتە ناونیشانی دەقەکەو بەس، بەڵکو ١٠ جار لەم شیعرەدا بە شێوەیەکی ماندوکەر چەندپات بکرێتەوە بەم جۆرانە:

١- لە ئیگزیتەر بەفرێکی زۆر باریبوو

٢- کچەکەم دەیگوت بابە ئاگات لێیە بەفرێکی زۆر
لە ئیگزیتەر باریوە؟

٣- بەڵام من لەجیاتی هەموان، ساڵێکیان لە جیاتی هەموان
لە ئیگزیتەر بەفرێکی زۆر باریبوو زۆر گریام

٤- من ساڵێکیان لە ئیگزیتەر کە بەفرێکی زۆر باریبوو
بۆی گریام

٥- کچەکەم شاهیدە ئەو ساڵەی لە ئیگزیتەر بەفرێکی زۆر
باریبوو من گریام

٦- لە ئیگزیتەر بەفرێکی زۆر باریبوو

٧- کچەکەم دەیگوت بابە کێ بروامان پێ دەکات بڵێین
ساڵێکیان لە ئیگزیتەر بەفرێکی زۆر باریوە؟

٨- ئەو ساڵەی لە ئیگزیتەر بەفرێکی زۆر باریبوو زۆر گریام

٩- کچەکەم شاهیدە ساڵێکیان لە ئیگزیتەر بەفرێکی زۆر
باریبوو، بۆی گریام

١٠- لە خەونمدا زستان بوو؛ بەفرێکی زۆر لە ئیگزیتەر
باریبوو کچەکەم دەیگوت بابە چاوت لێیە بەفرێکی زۆر
لە ئیگزیتەر باریوە!

ئەمە هەموو لە لایەك، لە لایەکی تریشەوە گەر بێینە سەر ناوەڕۆکی ئەم شیعرە؛ ئەوا دەبینین لەسەر یەك خاڵ دەوەستێت و جەخت دەکاتەوە کە ئەویش ئەوەیە:(هەموان لە یادیان کرد بەڵام من لە بیرم نە چووەوە)، ئەمە لەکاتێکدایە کە هەر زوو لە شیعرەکانی تری شاعیردا بەر ئەم واتایە دەکەوین و لامان نوێ نییە، بۆ نموونە شاعیر لە شیعری خەدیجەدا دەڵێت:

بەڵام من لە ڕۆما ئەو ڕۆژانەی وەک سەگ لە چارە نووسی خۆم
هەڵدەهاتم تۆم لەیاد بوو

یان لە شیعری (نەینەوا) دا دوو بارە سەبارەت لە یادنەکردن دەڵێتەوە:
بەڵام ئەوەی قەت هێور نابێتەوە یادەوەریی تۆیە کە وەک ئەسپی چەمووش لەناو سەرماندا دەحیلێنێت
هەروەها خاڵێکی تری هاوبەش و دووبارەی شاعیر لەم شیعرەدا بە بەروارد بە شیعرەکانی تری ئەو□ی ک□ بە چەندان جۆر دەگەڕێتەوە و دووپاتی سەختییەکانی ژیانی رابردووی خۆی دەکاتەوە، بۆ نموونە لەم شیعرەدا دەنووسێت:
ترسی خنکان لە ناو بەلەمەکاندا
ترسی مەرگ لەسەر سنوورو لەناو
کێڵگەی مینەکانا بەس نەبوو؟
من بەراوردی ئەم خەمە تاکەکەسییە بچوکانە بە مەرگەساتە گەورەکانی مرۆڤەکانی دەوربەرمان ناکەم، بەڵام ئەو جارێکی تر بە نموونە لە شیعری (خەدیجە)شدا دەڵێت:
یادگاریی ئەو ڕۆژانەیە کە بە خەمناکی لە کاڵاسەوە سەیری دۆڤەرمان دەکرد
لە پاتراوە سەرنجی ئەو کەشتییانەمان دەدا کە بە دەریادا دەیانفیشکاند و بەرەو ڤینیس دەڕۆیشتن
بەناو کێڵگەی پەتاتەدا دەڕۆیشتین و یادی شلەی پەتاتەی داپیرە دەیگریاندین
هەروەها خاڵێکی تر کە لێرەدا جێی باسە ئەو□ی ک□ کەرەسە شیعریەکانی بە گشتی زۆر نزیکن لەیەکەوە، بە بەکارهێنانی رووداوە میژوویی و ئاینییەکان (چ بەکارهێنانی ناوی پێشەواکان یان جەنگەکان یان شوێنەکان بێت) وەك: ئۆرشەلیم و کەعبە، مەدینە، کەربەلا، کەنعان ، یوسف و ئەندەلوس، یەزید، حوسێن، قابیل ، یەهودا …تاد، لە لایەکی تریشەوە خیتابی راستەوخۆی دەق بۆ: یان کچە یان خوشك یان خەدیجە یان زوڵەیخا …کە لێرەشدا خوێنەری زیرەك هەست بە هەڵبژاردنی وردی شاعیر دەکات بە بەکارهێنانی ئەم ناوانە و کاریگەریی لەسەر سۆزو هەستی خوێنەر، چونکە بە گشتی توخمی مێینە هەستەوەرترو ناسکترن و زیاتر جێی بەزەیین کاتێك وەکو کەرەستەیەکی شیعری سوودیان لێ وەردەگیرێت، یاخود دووبارەکردنەوەی تیمای (جەنگ) و تێکەڵکردنی بەبارە سۆزدارییەکە لە زۆربەی شیعرەکاندا دووبارە دەبنەوە، هەروەك لەشیعری (نەینەوا)شدا بەر ئەم هەقیقەتە دەکەوین و کتێبێکیشی هەر بەو ناوەوە (تۆ مەچۆ بۆ شەڕ) چاپکردووە، کەواتە لێرەوە دەکرێت بڵێین زۆربەی شیعرەکان درێژکراوەی یەکدین، بەڵام ناشکرێت هەر لەسەر ئەو شێوازە هەموو شیعرەکان بهه□نرێنەوە، هیوادارم ئەم قسانە دڵی شاعیر زویر نەکات تا بە جارێك هەر سەر

بکاتە رۆمان و شیعر فەرامۆش بکات، بەڵام ئەم رەخنانە بنیاتنەر دەبن گەر بە دڵێکی فراوانەوە وەربگیرێن و بخوێنرێنەوە، چونکە لەمڕۆماندا خەڵك تاقەتی خوێندنەوەشی نەماوە، چونکە هەموو شتەکان بێ بەها کراون و حەزی ژیان و داهێنان و بنیاتنان لای خەلکەکان یان مردووە یان کوژراوە.
ئەوەی جێی گوتنە دابەزینی ئاستی شاعیرە بە پێی هێڵی زەمەنی نووسینی شیعرەکان، بەوەی یان زیاتر دووبارەکردنەوەی بابەتەکانی پێشوو و دنیابینی و زاراوەکانە بە جۆری هاوشێوە، یان نووسینەوەی هەمان هەست و سۆزی رابردووە لە شیعرێکی نوێدا بە هەمان فۆرمی پێشوو، لەم حاڵەتەشدا شاعیر ناتوانێت جیاوازبوونێك بخولقێنێت و ئەو سنوورە ببەزێنێت کە کۆتی ئەندێشەو ئەفراندنەکانی تێیدا قەتیس ماوە، یاخود بە بارێکی تردا ئەوە هەر قۆناغێکی دیاریکراو بوو کە مەرگەساتەکان شیعری جوان و نوێیان بە شاعیر نووسی و ئەو زەمەنە لەگەڵ پیس بوونی رووی ژیاندا تێپەڕی و گەڕانەوەی ئەستەمە، یاخود کاریگەریی پۆلەتیک و کێشەکانی رۆژن ئەو تەمەیان خستووەتە سەر مێرگی هەلقوڵینی کانیاوی بەهرە تازەوەبووەکانی شاعیر! پرسیاری تریش زۆر هەن بەڵام ئەوە بە تەنیا هەر شاعیرە بە شیعرەکانی دەتوانێت هەموو ئەو ئەگەرانە بڕەوێنێتەوەو حەقیقەتی گومانەکان پوچەڵ بکاتەوە، ئەگەرنا ئەوا ئێمە بێ وەڵام دۆش دادەمێنین!

لە یادی 30 ساڵەی شەهیدکردنی شیوعییەکی قارەماندا … ئەحمەد رەجەب

{ هەموو ساڵێك لە 24 ی حوزەیران یادی لە سێدارەدانی شیوعییەکی قارەمان و چاو نەترس و فەرماندەیەکی لێهاتووی بە توانای پێشمەرگە ئەکەینەوە}.
لە گەڵ دامەزراندی حزبی شیوعی عێراق لە ساڵی 1934 شیوعییەکان لە پێناو ئازادی و سەربەستی وڵات و چاککردنی باری کۆمەڵایەتی و ژیانی خەڵکی هەژارو چەوساوەو زەحمەتکێش تێکۆشاون و دووچاری راونان و گرتن وتێهەڵدان وئەشکەنجەو ئازارو کوشتن و زیندانیکردن

بوونەتەوەو لە رێی ئەو تێکۆشانەدا لە پێناو{ نیشتمانێکی ئازادو گەلێکی بەختیار} خوێنێکی زۆریان بەخشیوەو یەکێك لەو شیوعیيانە تێکۆشـەری سـەرکردەو فەرمانـدەی پێشمەرگـە رەووف حـاجی محەمـەد گوڵانییە.

لە ناو خێزانێکی جوتیاری هەژاردا لە دێی گوڵانی حاجی کاکەوڵا منداڵێکی بزێوی چاوەگەش { رەووف } لە ساڵی 1953 دا چاوی بۆ ژیان هەڵهێنا و، هەر لە منداڵییەوە بەهۆی هاتووچۆی هاورێیانی بەرپرس و کادیرەکان و ئەوانەی لە بەر شاڵاو داپڵۆسینی رژێمە کۆنەپەرست و دیکتاتۆرییەکان هەڵاتبوون وەك هاورێیان ئەحمەد دڵزاری شاعیری ناسراوی گەلەکەمان و عەبدوڵلای مەلا فەرج (مەلا عەلی) و فارس رەحیم (دکتۆر فارس) و ژمارەیەکی تر، دێی گوڵانی حاجی کاکەوڵا بوو بە لانکەی شۆرشگێران و ماڵەکەی حاجی محەمەد گوڵانی بوو بە جێی حەشاردان و حەوانەوەیان و لە ناو ئەو خێزانەدا رەووف پەروەردە ئەبێت وگوێی لە وشەی شیوعی و شیوعییەت و شیوعییەکانەوە، لە دێی بانیخێڵان خراوەتە بەر خوێندن و، لە پاش سەرەتایی چووەتە ناوەندی دەربەندیخان و ، بە هۆی بارودۆخی سیاسی و پەیوەندی کردن بە رێزەکانی حزبی شیوعی دەستی لە خوێندن هەڵگردو، خۆی بە تەواوەتی وەك کادرێکی کارامە تەرخانکرد بۆ کارو راپەراندنی ئەرکەکانی حزب.

رەوف لە بارودۆخی گرتن وکوشتن وشەری حکومەتە خوێنرێژەکان نموونەی ئازایەتی وخۆراگری قارەمانانە بوو، لە ماوەیەکی کورتدا بوو بە ئەندامی حزب و، هەر بەو شێوەیە بوو بە ئەندامی لێژنەی جوتیاران و، ئەم لێژنەیە کاروباری بەشێك لە شارەزورو دێهاتی قەرەداغ و وارماوەو دەربەندیخانی بەرێوە ئەبرد

لە پاش بەیانی 11 ی ئازاری مێژوویی ساڵی 1970 هاورێ رەوف بە گوروتینێکی گەرم و ئازایانەو دوور لە ماندوو بوون پەرەی بە خەبات و تێکۆشـانـداو، حـزب بۆ فێربـوون و زیـادکردنی زانیـاری فیکـری و رێکخراوەیی ناردیە بەغداو ، لەوێ لە بارەگای ناوەندی حزبی شیوعی عێراق چووە خولی راهێنان لە چەندین کۆرس بەشداری کرد و، لە ماوەیەکی کورتدا بوو بە ئەندامی کۆمیتەی محەلی پارێزگاری سلێمانی و بەرپرسی رێکخراوی حزب لە قەزای دەربەندیخان.

رەوف لە ماوەیەکی کورتدا بوو بە کادرێکی لێهاتوو بە تواناو زۆر چالاك بوو، جێی سەرسورمانی هاورێیانی بوو لە ئەنجامدانی کارو ئەرکەکانی و ، هەر بۆیەو لە تەمەنێکی کورتدا توانی متمانەی حزب و جەماوەر وەدەستبهێنێت و، بە هۆی تواناو لێهاتووی و ئازایەتیدا لە تەمەنـی لاویـدا ببێـت بـە ئەنـدامی رێکخـراوی هەرێمـی کوردسـتانی تێکۆشەر.

بەڵێ، لە تافی لاویدا لە حەفتاکانی سەدەی رابردوو لە پێناو گەل و

نیشتمان هاورێ ڕەووف رووی کردە حزبی شیوعی عێراق و بوو بە ئەندام و، دەستیکرد بە خەبات و تێکۆشانی بێوچان ، مرۆڤێکی دڵسوزو ئازاو نەترس دوژمن بەزین و خاوەن توانا و سیفاتێکی جوامێرانەو کەسایەتییەکی کۆمەڵایەتی ڕێزدارو خۆشەویست و خۆنەویست بوو، دەستپاك و جێی متمانەو، خاوەن موراڵێکی بی وێنەو تیکۆشەرێکی بۆ هاوتاو ڕێگەیەکی بە ئەمەکی گەل بوو شەوو ڕۆژ بەوپەری توانایەوەو، لە پێناو بتەوکردنی ریزەکانی ڕێکخراوەکانی حزب کاری ئەکرد.

لە 5/10/1972 لە گەڵ قەدریە خان کچی هاوڕێی شیوعی ناسراوو کرێکاری بەنداوی دەربەندیخانی خۆشەویست عوسمان هەولێری هاوسەرگیری کردو، هەر زوو لە ڕێگای تێکۆشانی پیرۆزدا خۆی و هاوسەرە تێکۆشەرەکەی هاورێ {قەدریە عوسمان} دووچاری راونان و ئازارو ئەشکەنجەو بوونەوەو، خۆراگرانە و سەربەرزانەو لە خۆشەویستی گەل و نیشتمان و حزب و هاورێیاندا درێژەیان بە خەبات و تیکۆشان لە دژی رژێمی دیکتاتۆری خوێنرێژی سەدام حوسەێن و حزبی بەعسی عەرەبیدا.

لە ساڵی 1978 رژێمی دیکتاتۆری سەدام حوسەێن دەستیکرد بە شاڵاوێکی چەپەڵ دژ بە حزبی شیوعی عێراق و هەزاران شیوعی گیران و بە دەستی جەللادەکانی رژێمی خوێنرێژ شەهید کران و، بە مەبەستی کرتنی هاوری رەووف رژێمی بەعس چەند جار هەوڵیداو سەرکەوتوو نەبوو، هاورێ بۆ خۆشاردنەوە ناچار کرا روو لەو ناوچەی قەرەداغ بکات و، لەوێشەوە لە گەڵ ژمارەیەك هاوری چوون بۆ هەورامان بنکەی پێشمەرگایەتی حزبیان لە ناوچەی {بەلەبزان} دامەزراندو، بە هۆی ئەوەی هاورێ رەووف یەکێك بوو لە بەرپرسەکانی حزب روو بەرووی زۆر ناخۆشی و مەینەت و هیلاکی بووەو، ڕۆژانە ژمارەی پێشمەرگە لە هەڵکشان بوو، بۆ دۆزینەوەی ڕێگاوبان بۆ ئازوقەو خواردن و چەك و تەقەمەنی و تفاقی پێشمەرگایەتی شەوو ڕۆژ لە گەڵ هاوریياندا بۆ چارەسەری ئەگەران.

هاورێ رەووف وەك پێشمەرگەیەکی دلێرو چالاك لە ئەنجامدانی کاروبارو ئەرکی ڕۆژانەی مرۆڤێکی جوامیرو هێمن و لە سەرخۆ بوو، لە لایەن دۆست و پێشمەرگەو سەرجەم هاوریيان و کەسوکاری جێی ڕێزو خۆشەویستی بوو، هەموو کات دەم بە پێکەنین و قسە خۆش دەستپاك و دڵپاك و راستگۆو، بە درێژایی تەمەنی ژیانی مەردانە و خاوەن هەڵوێست و، لە بەرەی پێشکەوتووخوازو ئازادیخوازان و گەل بوو، بە سەربەزی ژیاو چاونەترسانە هەڵسوکەوتی کرد.

لە پاش برینداركردنی لە ساڵی 1983 و بە مەبەستی تیمارکردن و خوێندن حزب ناردیە مۆسکۆ لە یەکێتی شۆرەوی جاران و، لە گەرانەوەیدا حزب ناردیە کۆماری یەمەنی دیموکراتی بۆ بەرزکردنەوەی

زانیاری عەسکەری و، کە گەرایەوە کوردستان بوو بە بەرپرسی عەسکەری مەڵبەندی سلێمانی و کەرکوك – حزبی شیوعی عێراق.
ساڵی 1987 بە هاوکاری هاورییان و بەرپرسانی حزبە کوردستانییەکانی تر نەخشەیان بۆ لێدانی دوژمنی دیکتاتۆری و ئازادکردنی قەرداغ داناو، سەرکەوتووانە گەیشتن بە ئەنجام و دوژمنیان لە ناوچەی قەرەداغ قاوداو، حزب بە بێ زیان دەسکەوتێکی باشی دەستکەوت و، هەر لە پاش ئەو سەرکەوتنە هاورێ بە یارمەتیدانی هاورییاتی تر نەخشیان بۆ کرتنی شارۆچکەی نەوجول دارشت و، هیزەکانی حزب بە تەنها توانیان لە ماوەیەکی کورتداو بە بێ زیان دەست بە سەر شارۆچکەکە بگرن، لە گەڵ دەستکەوتێکی گەورە لە ئۆتۆمبیل و دۆشکاو و هاوەن و ئار بی جی و چەکی سووك و کەرەسەی پەیوەندی و جیهازی راکاڵ و.
لە دوای پرۆسەی ئەنفالی چەپەڵ و، لە کاتی کشانەوەی هێزەکانی حزب و حزبەکانی تر لە ناوچەی قەرەداغ هاورێ جەوهەر نەیویست ناوچەکە چۆڵ بکات و، سوور بوو لە سەر مانەوەو، لە پاش رەزامەندی حزب لە گەڵ پۆلێك لە پێشمەرگە ئازاکانی حزب مایەوە و، لە کاتی چوونی بۆ ناو (مجمع) ی نەسر لە نێوان زەرایەن و عەربەت و، بە چاوساغی چێکاوخۆرێکی سەر بە رژێمی بەعسی جانەوەر، هێزە تایبەتییەکانی رژێم هێرش ئەکەنە سەر شوێنی هاورێ جەوهەری کۆڵنەدەرو، دوژمن هەموو جۆرە چەکێکی نوێ و مۆدیرن بەکار ئەهێنی و، ، لە پاش شەرێکی درندانە لە رۆژی 10/9/ 1989 ئەیگرن و رەوانەی گرتووخانەکانی کەرکوك و بەغدای ئەکەن و، زۆر درندانە ئازاری ئەدەن و هاورێی نەمر هیچ شتێك نادات بەدەستەوە وەك ماڵی حزبی و شوێنی هاورییان وپێشمەرگەی ناو شارەکان و نهێنییەکانی ترو، بەو هەڵوێستە پر لە جوامیری و مەردانەیەی زیاتر رووی دوژمن و چێکاوخۆرانی رەش کردو، دوژمن هیچی بۆ نەمایەوە جگە لە گرتنەبەری کارێکی دێزوقیزەوەن و نامرۆڤانە و لە رۆژی 24/6/1990 هاورێی قارەمانیان لە سێدارەدا.
لە پێناو خاك و نیشتمان وحزب هەموو ژیانی خۆی وخیێزانەکەی کردە قووربانی بۆ خۆش گووزەرانی هەژاران و چەوساوەکان و، لە پاش کۆچی هاورێ جەوهەر خێزانە تێکۆشەرەکەی { قەدریە عوسمان هەولێری هاوسەری و دو کچەکەی : رۆژان و سازان و دوو کورەکەی – گۆران و ئاوارە } بەجێماون.
بەڵێ ئەی هاورێی سەرکردە { رەووف حاجی محەمەد گوڵانی – جەوهەر }، ئەی مامۆستای لێهاتوو، ئەی پێشمەرگەی چاونەترس، ئەی بەرپەرسی خۆنەویست، ئەی هاورێی رۆژانی سەخت و دژوار، ئەی شەهیدی نەمر گیانتان و ماڵ و سامانتان لە پێناو گەل و نیشتمان و حزب و شیوعیەت بەخت کرد، ئەی شەهیدی نەمر ئێوە بوون بە چرا بۆ هەموو شیوعییەکان و دۆستانیان بۆ ئەوەی لە سەر رێبازە پیرۆزەکەتان برۆن

لە پێناو: نیشتمانێکی ئازادو گەلێکی بەختیار.

22/6/2020

..

تۆزقاڵێک لە جوانی کەنار… شیعر: کاوه عومه ر

ئەو چاوانەی مانگیان تیا وونبوو
فریشتەیەک لەشیعرێکه وە دروستبوو
جەستەیەک بوە پەروانە
ڕستەیەک لە تەرتیلەکانی نەفرەت
لەسەر لەپی شەوێک
نەبارانی لەبەرا بوو، نە چارەیەکیشی
بۆ ڕۆحپژانی ئەو تارماییە مەستانە کرد
لە قەڵایەک لە ئازاری زومردی دەریا
تا سپێدەیەکی تر،
بۆ مشتێ لە ژوان توانەوە
بەڵام خۆ مانگێک لەبەردەما بۆت گریا
تۆ هەر بە دڵپژانی خۆتەوە
ڕۆژە زومردیەکانمت گوڵچنین کرد
کە ویستم بتبینمەوە
گفتو گۆی باران و ووشە بوو
ڕەگی دارەکان لە رۆحی منایە
بۆیە بە بڕینی هەر پەلێک
لە دارستانی سپی تەنیایی تۆ
دڵێشم خورپەیەتی
وەک خۆکووشتنی بایەک
بە پەنجەرە شەرەنگێزەکەی سەفەرمان
شەقامیش چۆڵ بن
هەر تەنیایی قیبل□ نمامە

پیاوێک لە ئاسن
ژنێک لە بەرد
شاخێک لە ئاو
ئاسۆیەکیش پێشگەیشتنی ئەو کەشتیەی
لە ڕەگ و لم و نیشتمان پێکرابوو.

مانیفێستی عەشق.. بەشی هەشتەم...تێکست: ستیڤان شەمزینی

چی لەوە خۆشترە شەرابی ئەوینت
تک تک بڕژێتە گەرووی تینووی منەوە؟

هەر کاتێک بڕیار ئەدەیت بڕۆی و نەیەیتەوە
چاوەڕوانم لە هەموو کات زووتر بێیتەوە

پێم بڵی چ جادوویەک لە دەنگی تۆدا یە؟
بە یەک وشە لەگەڵ خۆم ئاشتم ئەکەیتەوە

لە کەنارێکی پڕ لە ئاگری دۆزەخدا بووم
ئەو کاتەی تاڤگەی ئەوینت بەسەرمدا رژا

لە واقیع و خەیاڵەکانمدا هەر تۆ هەیت
پێم بڵێ کوێ هەیە خاڵی بێت لە تۆ؟

هەر هەموو پێکەنینەکانی من

بەستراوەتە بە یەک تاکە بزەی تۆوە

پرشنگی رووونی خۆت دەربخە
شەبەقێک بخەرە ناو تەمومژی رۆحمەوە

ئیشی من هەڵمژینی بۆنی عەترەکەت و
راموسانی پەیکەری بەژن و باڵا تە

هەموو رۆژێک چاوەڕوانی نامەیەکی تۆم
تێیدا نوسرابێت چاوەڕێم مەکە، دەمێکە هاتووم

بە دوای ئەوەدا وێڵم
شوێنی تۆ، بۆ هەمیشە، دڵی من بێت

لە هەموو وێستگەکان چاو دەگێڕم
بەڵکو بریسکەی جوانیت رووناکم بکاتەوە

نەرم نەرم بۆنی هەناسەکانت بکە
بزانە بۆنی شیعری منیان لێ نایێ؟

لە خەونێکی زێدە خۆش دەچیت
کە هەموو شەوێک لە چاوەڕوانیتام

بڕیارتداوە بە بۆیاخی ئەوین رەنگم بکەی
بۆیە خۆم ئامادە کردووە ببمە پەلکەزێڕینە

بە یەک وشەی تۆ، زریان و گێژەڵووکەی رۆح و
بارانی بەلێزمە و خوڕی چاوەکانم دەوەستن

ستۆکهۆڵم – سۆلنا

وەنەوشە ... پشکۆ ناکام

…. کاتێک رژێم و دەستەڵاتە دیکتاتۆرەکان زیاتر و زیاتر بە جومگەکانی کۆمەڵگایە یەنە خوارێ ، مەترسییەکانی بوونی دەوڵەت و دامەزراوەکانی وەک بەشێک لە حیزب زیاتر ئەبێ و وەک ئەوەی ئەمڕۆی هەرێم شتێک نابینرای و هەستی پێ ناکرێ بە ناوی سیستەم ، سیستەم و ژێرخانە یاساییەکان واتا حیزب حیزبیش واتا چەن کەسێک ، دەسەڵاتی بنەماڵە لە رژێمەکەی ئەمڕۆی هەولێر کە لەژێر رکێفی بنەماڵەوە بەرێوە ئەبرێت بووە بە دەوڵەت ، ئەوەی بنەماڵە ئەیەوێت لە ڕێی حزبەوە جێبەجێی ئەکات و دوەڵەت وەک دامەزراوە و یاسا و هێز وا لەناو لەپی دەستی نوێنەرێکی بنەماڵە و لە سەرروی هەرەمی رژێمەکە دانیشتوە و تۆش بۆخۆت هەر هاوارکە تا تووشی ئیلتیهابی حونجەرە ئەبی کەس ئاوڕێکی خێرت لێ نایاتەوە ، ئەو کەس و خەڵکانەش کە بەناوی وەزیر و مەزیر ی بەناو حکومتەوە هەر چاوڕێی ئافەرینی حیزبن ئەبن بە بەشێک لەو دەستەڵاتەی یان ئەو حیزب و بنەماڵەیەی جێگەی دامەزراوە دەوڵەتییەکانی گرتۆتەوە و هەموو فەرمان و یاسایەکی حیزب(بێ فزە گرتن) جێبەجێ ئەکەن جا ئیتر لە بەرژەوەنی خەڵکە یان نا جاڕ بە جەهەنەم گرنگ ئەویە ئەم جێبەجێکارە بێ ئەوەی بۆی هەبێ بۆڵەبۆڵێك بکا یان خوانەکردە یەکسەر جێبەجێ نەکرێت ئەو کاتە بە تاوانی لایان لە رێباز وبێ وەفایی بۆ خوێنی شەهیدان وا وەیلا بە حاڵت ،

ئەم راستیی□مان بە روونی لەم کاتەی کۆرۆنایە بۆ دەرئەکەوێت چۆن بەختەوەری بەناو سەرۆکی حکومەت ئەو مەسەلەیەی قۆستۆتەوە بۆ مەبەستی سیاسی حیزبی و بنەماڵەیی و وزیر و پارێزگار و فەرمانبەرە ملکەچە نەفامەکان بە نوقتە و سەری دێڕەوە جێبەجێی ئەکەن و ئەوان

مەمنوون !! بەیانی بەناو سەرۆکی حکومەت بە وەزیری تەندروستی کە کادری حیزبەکەی خۆیەتی بەڵێ بەڵێ تەسریح بە کە ئەگەر پارتی بیت کەرەنا کەمتر کارت لەئەکا !!، جونکە جەنابی وەزیر دوەڵەت و پێشەکەی خۆی لە حیزبا ئەبینێ نەک وەزارەت و خزمەتی خەڵک ، بە سە و دوو کردن ئەوەی بەناو سەرۆکی حکومەت ویستی لەبەر دەم دە پانزە ماکرەفۆنا وەک تووتی ئەیڵێتەوە ، ئاخر ئەو هەمووە یاری کردنە بە ئەعساب و دەروونی خەڵک بە ؟گەر حساباتەکی حیزبی وبنەماڵەیی لە پشتەوە نەبێ !! هەر داوای مووچە بکە بە تەڵەفۆنەکی بەناو سەرۆکی حکومەت وەزیری تەندروستی یەکسەر لەسەر شاشەکان ئەڵێ بەپەلە بچنە ماڵەوە ئاگادارین فەوجەک کەرەنا بەرەوەیە بەرەو هەرێم بەتایبەتی سلێمانی و لەبەر خاتری ئەوە هات و چە قەدەغە ئەکەین و وەزیری خستنە ئەولاوەی مووچەش ئەڵێ ؛ خەریک بوو مووچە بەین بەڵام بە ئەوەی نەکەوەتە دەست کەرەناوە ئامان گرتووە !!پەلەتان چیە مووچەکانتان لە شوێنەکی ئەمینە(وەک ئەمانەتی بیست و حەوت ملیاردەکە) با کەرەنا تەواو بە وەریئەگرن...

جا بەیە مەترسییەکی گەورەیە کە دەوڵەت ببێ بە بەشێک لەدامەزراوەکانی حیزب و کادیرە بچووک و مەشک ئەکسپایەرەکان بەرنامەی حزب لە وەزارەتەکانیان بەڕێوە بەرن ، کاتێک حیزب بەناوی دەوڵەتەوە لەبەرژەوەنی خۆیان و بنەماڵە ئەبن بە سەرچاوەی یاسا ئیتر دەست لەو کەمەڵگایە بشۆ کە خێر لە خۆی ببینێ تا ئەو حیزب و بنەماڵەیە دەسەڵاتدار بن ، گەر خۆشبەختانە نەمان ئەوە قسە و باسەکی تری لە ئەکەین....واریدە وەزیر ئەڵێ بە دونیا نەشکێ ، یان لەئاستی مەسئولییەتا نەبێ یان تامەزرۆی پارە بێ ، بەڵام کاتێ وەزیرێک کە نوێنەرایەتی یاسا و دەوڵەت ئەکا بێ پەرژەونی گشتی ئەبێ بە سەنتەری سەرۆکی بەناو حکومەتەکە کە بەتاوانی دزینی قووتی خەڵک هیچ شەرعییەتێکی یاسایی لە مانەوەی لە حوکما نامێنێ ،موسیبەتەکە لەوەوە دەست پێ ئەکا کە هەرچی ئیعتبارێکی ویژدانی و یاسایی وئەخلاق ئینسانی و نیشتمانی هەیە لەبەر خاتری مانەوەی وەک وەزیر ، هەمووی ئەخاتە سنوقی وەنەوشەکەیەوە......

قەندیل سەنگەری ئابڕووە …ستار ئەحمەد

لەچوار تەرمی تەنی سستما
هۆبەی بزاڤیان هەڵواسی
دڵم قورس و
مێشكم تەپیوو
دەستی راستم
پەنجەی چەپمی نەدەناسی
لەم كەینوونەی كورد خنكانا
لەم شاگەشكەی
نەوەی تورك و ئەردۆغانا
بەنەمانی
پارچەكانی دیكەی لەشم
ئامەدیان خستە تەڵەوە
رێگەی ئاگریان پێكهێنا.
قەندیلیان پڕ كرد لەبۆمب و
سلیمانی بەكیژی دهۆك نامۆ بوو
كەركوك بووە شانۆی گورگ و
شێخان بەر ورژمی گڕ كەوت
داعش هات و
لەسەر دڵی سنجار لێی خەوت
گلێنەی دیاربەكرو
ئامەدو عەنتابیان برژان
هەر چۆن بەرێكەوتن نامەی
لۆزانی شوم
كوردستانیان
چوار پارچەكرد
ئێستاش ئارەزوویان وایە
باكورو باشوور لێك وەردەن
رۆژهەڵات و رۆژئاوا
لێك بترازێنن
بەم رۆژگارە كوردستانم
بەناپاڵم دەسووتێنن
هەروا جەستەی رۆڵەی كوردە

لەنێو ئاگرا گیان دەدات
جامانی پیاو
دەرپێی ژنان
بەدەم باوە سەما دەکات
میرەکانمان
بێ دەنگ و سەنگ
لەپێشوازی شای عوسمانی و
ئاغای ئێرانی چاوبازن
تەماشاکە سنگی باکور
لەپێناوی جەرگی باشوور
خەڵتان خوێنە
هێشتا دەکرێن بە تیرۆریست
لەنێو دێی واری خۆیان
بەدەردەنرێن
قەندیل سەنگەری ئابڕووەو
بەکا بووە و
ئەفغانستانی دەچوێنن
دەیانەوێ
بیکەنە سەحرای عەرعەرو
نوگرە سەلمان
دەستی جەندرمەکان دەگرن
لەگەڵ ژەهری کۆنە قینا
ئەنفالێك دی
دەکەن بەدیاری کوردستان

ستار ئەحمەد

وانەی ژینگە … عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

ڕۆژێک مامۆستای زانست
لە باخچەی قوتابخانە

باسی ژینگەی بۆ کـــــــردین
بوو بـــــــە خۆشترین وانە
لـــ□ نێو چیمەنی ســـــەوز و
گوڵی بۆنخــــــۆش و جـــواندا
گشت دانیشتبووین لـــــە ژێر
ســـێبەری دارەکـــــــاندا
چەندە خۆش بوو مـــــا مۆستا
وەک هـــــــاوڕێیەکی شیرین
وانەکـــەی دەوتـــــــــەوە
دەم بـــەخەندە وپێکەنین
باسی ژینگەی بـــــۆ کردین
ئێمەش بەشدار بووین هەموو
بـــە چـــــالاکی نواندن
وانەکە خۆشتر بـــوو بـــوو
لـــــە کۆتایی وانـــــەکە
خۆی شوێنێکی دیـــــاری کرد
ئەو نەمامــــــەی هێنا بووی
هـــــات ڕواندی دەست و برد
ئێمـــــــەش بۆ ڕۆژی دواتر
بـــــــــــەدڵی پڕ هیواوە
سەر و نەمــــاممـــان ڕواند
لای ئەوەی مامــــــۆستاوە
١٧/١/٢٠٢٠